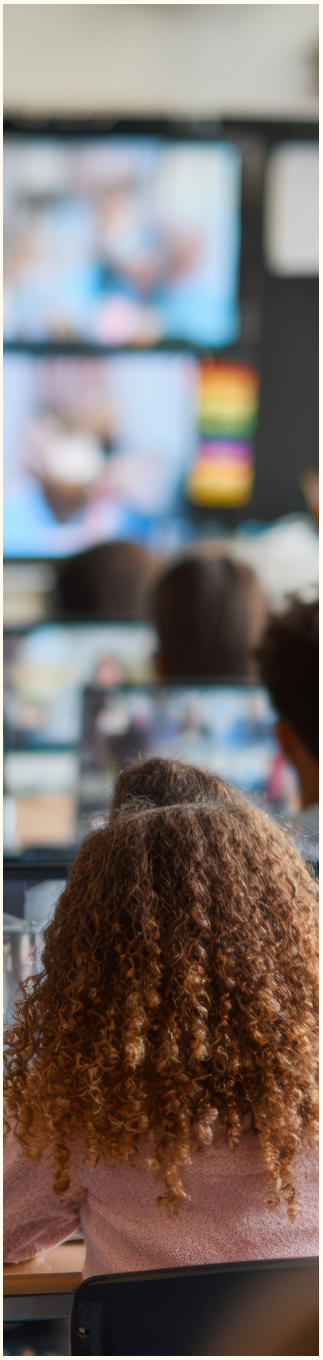

Εκπαίδευση για τη Δημοκρατία στην Ευρώπη

Μια συγκριτική μελέτη

Με τη συγχρηματοδότησι
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

VAL-YOU
Education for democratic citizenship

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή 2

Βασικές αρχές, αξίες και στόχοι της εκπαίδευσης στη δημοκρατία 4

Η εκπαίδευση στη δημοκρατία στις επιλεγμένες χώρες 4

Ευρωπαϊκά και διεθνή πλαίσια που διαμορφώνουν την εκπαίδευση στη δημοκρατία 7

Ενσωμάτωση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία και των ευρωπαϊκών αξιών 10

Χαρτογράφηση της ενσωμάτωσης της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία στα εθνικά εκπαιδευτικά πλαίσια 10

Ενσωμάτωση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία και των ευρωπαϊκών αξιών σε συγκεκριμένα σχολικά μαθήματα 12

Η εκπαίδευση της δημοκρατίας στο Αναλυτικό Πρόγραμμα 15

Ενεργός συμμετοχή των μαθητών 20

Επισκόπηση των χωρών του έργου 20

Αξιολόγηση της εκπαίδευσης στη δημοκρατία 24

Επιμόρφωση εκπαιδευτικών και εκπαιδευτικοί πόροι 25

Επιμόρφωση εκπαιδευτικών 25

Εκπαιδευτικοί πόροι για την εκπαίδευση στη δημοκρατία 26

Πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της εκπαίδευσης στη δημοκρατία 28

Αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας της εκπαίδευσης στη δημοκρατία 30

Συμπέρασμα 35

..... 35

Εκδοτική Σημείωση 36

Εισαγωγή

Η δημοκρατία είναι κάτι περισσότερο από ένα πολιτικό σύστημα – είναι ένας τρόπος ενασχόλησης με την κοινωνία, που βασίζεται στη συμμετοχή, τον διάλογο και τον σεβασμό της διαφορετικότητας. Ως μία από τις θεμελιώδεις ευρωπαϊκές αξίες, η δημοκρατία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ελευθερία, την ισότητα και το κράτος δικαίου.

Σε μια εποχή αυξανόμενης πολιτικής πόλωσης, εξάπλωσης της παραπληροφόρησης και προκλήσεων απέναντι στους δημοκρατικούς θεσμούς, η εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη καθίσταται πιο ουσιώδης από ποτέ. Εφοδιάζει τα άτομα με τις γνώσεις και τις δεξιότητες που χρειάζονται για να περιηγηθούν σε πολύπλοκα πολιτικά περιβάλλοντα, να αξιολογούν κριτικά τις πληροφορίες και να συμμετέχουν ενεργά στην δημόσια ζωή. Επιπλέον, ενισχύει την κοινωνική συνοχή, προάγοντας την αμοιβαία κατανόηση, τον σεβασμό, και μια κοινή δέσμευση στα θεμελιώδη δικαιώματα και αξίες.

Η εκπαίδευση στη δημοκρατία αναγνωρίζεται ευρέως ως κομμάτι ζωτικής σημασίας των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων σε ολόκληρη την Ευρώπη παρά τις όποιες διαφορές στην έμφαση και την συνέπεια εφαρμογής της.

Χώρες όπως η Γερμανία και η Αυστρία, επηρεασμένες από σημαντικά ιστορικά γεγονότα, επιδεικνύουν ισχυρή δέσμευση στην ενσωμάτωση των δημοκρατικών αξιών στα αναλυτικά τους προγράμματα και στην προώθηση της ενεργής συμμετοχής των μαθητών μέσα από ποικίλες πρωτοβουλίες και θεσμική υποστήριξη. Η Ελλάδα, με την ιστορική της σύνδεση με τη δημοκρατία, δίνει

«Η Δημοκρατία δεν μπορεί να πετύχει, εκτός εάν εκείνοι οι οποίοι εκφράζουν την επιλογή τους είναι προετοιμασμένοι να επιλέγουν με σύνεση. Ο πραγματικός φρουρός της δημοκρατίας, επομένως, είναι η παιδεία.»

Φραγκλίνος Ντ. Ρούζβελτ

προτεραιότητα στην ενασχόληση με τα κοινά και τα ανθρώπινα δικαιώματα από τις μικρές ηλικίες. Αντίθετα, η Ιταλία και η Ισπανία ενώ αναγνωρίζουν τη σπουδαιότητα της εκπαίδευσης στη δημοκρατία, αντιμετωπίζουν προκλήσεις ως προς τη συνεπή και σε βάθος εφαρμογή της σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα λόγω, εν μέρει, της περιφερειακής αυτονομίας στην Ισπανία, και των διαφοροποιημένων προτεραιοτήτων στην Ιταλία. Στην Ολλανδία, αν και υπάρχει νομική υποχρέωση για την προώθηση των δημοκρατικών αξιών, παρουσιάζονται διαφοροποιήσεις στην εφαρμογή εξαιτίας της ευελιξίας που παρέχεται στα σχολεία ως προς την διαμόρφωση των προγραμμάτων τους.

Παρά τις διαφορές αυτές, η θεμελιώδης αναγνώριση της σημασίας της εκπαίδευσης στη δημοκρατία στην προετοιμασία ενημερωμένων και ενεργών πολιτών παραμένει ένα κοινό στοιχείο σε όλα αυτά τα Ευρωπαϊκά έθνη.

Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο διδάσκεται και βιώνεται η δημοκρατία στα σχολεία διαφέρει σημαντικά σε ολόκληρη την Ευρώπη. Ενώ ορισμένες χώρες ενσωματώνουν τη δημοκρατική εκπαίδευση στα αναλυτικά τους προγράμματα μέσω συμμετοχικής σχολικής διακυβέρνησης και προγραμμάτων πολιτικής αγωγής, άλλες βασίζονται στη θεωρητική διδασκαλία μέσα στην τάξη. Ο βαθμός στον οποίο οι νέοι ενθαρρύνονται να σκέφτονται κριτικά, να συμμετέχουν σε συζητήσεις και να αναπτύσσουν πρωτοβουλίες, εξαρτάται από την

ιστορική κληρονομιά, τις πολιτικές προτεραιότητες και την εκπαιδευτική παράδοση.

Η παρούσα συγκριτική ανάλυση ερευνά τον τρόπο με τον οποίο οι διαφορετικές Ευρωπαϊκές χώρες –Γερμανία, Αυστρία, Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία και οι Κάτω Χώρες- προσεγγίζουν την εκπαίδευση στη δημοκρατία, αναδεικνύοντας τις ιδιαίτερες στρατηγικές τους, τις κοινές προκλήσεις και τις ευρύτερες επιπτώσεις για το μέλλον της δημοκρατικής συμμετοχής.

Μελετώντας αυτές τις διαφορετικές προσεγγίσεις, επιδιώκουμε να κατανοήσουμε τι λειτουργεί, τι ελλείψεις παραμένουν και πώς η παιδεία μπορεί να συνεχίσει να ενδυναμώνει την δημοκρατία σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο πολιτικό τοπίο.

Η εκπαίδευση στη δημοκρατία στις επιλεγμένες χώρες

Βασικές αρχές, αξίες και στόχοι της εκπαίδευσης στη δημοκρατία

Υπάρχει ένας κοινός στόχος για την εκπαίδευση στη δημοκρατία σε ολόκληρη την Ευρώπη:

Να εξοπλίσει τους μαθητές με τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες για ενεργή και υπεύθυνη ιδιότητα του πολίτη.

Ωστόσο, οι τρόποι με τους οποίους η κάθε χώρα επιτυγχάνει αυτόν τον στόχο διαφέρουν, καθώς επηρεάζονται από τις ιστορικές εμπειρίες, τα πολιτικά συστήματα και την εκπαιδευτική παράδοση.

Στη Γερμανία, εκπαίδευση στη δημοκρατία καθοδηγείται από τη Συναίνεση του Beutelsbach (1976) και η οποία θέτει τρεις θεμελιώδεις αρχές:

- την απαγόρευση της κατήχησης, που διασφαλίζει ότι τα σχολεία ενθαρρύνουν την ανεξάρτητη σκέψη αντί να επιβάλλουν πολιτικές απόψεις·
- την ενθάρρυνση της πολιτικής αντιπαράθεσης, που απαιτεί ότι τα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα τίθενται σε ανοιχτό διάλογο ώστε να αντικατοπτρίζουν την πολυπλοκότητα της πραγματικότητας·
- και την ενδυνάμωση των μαθητών, εφοδιάζοντας τους με τις δεξιότητες να αναλύουν πολιτικές καταστάσεις και να συμμετέχουν ενεργά στις δημοκρατικές διαδικασίες.

Τα σχολεία οφείλουν να παρουσιάζουν τα πολιτικά ζητήματα δίκαια και να ενθαρρύνουν την ανεξάρτητη και κριτική σκέψη χωρίς να προωθούν συγκεκριμένες πολιτικές ιδεολογίες.

Οι θεμελιώδεις αξίες αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ισότητα, τη δικαιοσύνη και τη δημοκρατική συμμετοχή.

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Γερμανίας είναι αποκεντρωμένο, με καθένα από τα 16 ομόσπονδα κρατίδια να είναι υπεύθυνο για τη δική του εκπαιδευτική πολιτική. Ωστόσο, η Μόνιμη Διάσκεψη των Υπουργών Παιδείας και Πολιτισμού (Kultusministerkonferenz – KMK) εξασφαλίζει τον συντονισμό και την εναρμόνιση των πολιτικών σε όλη την επικράτεια, ώστε να διατηρούνται ενιαίοι εθνικοί εκπαιδευτικοί στόχοι. Οι αποφάσεις της KMK, όπως η Σύσταση για τη Δημοκρατική Εκπαίδευση του 2018, καθοδηγούν τη διδασκαλία της δημοκρατίας στα σχολεία. Η εκπαίδευση για τη δημοκρατία δεν πρέπει να περιορίζεται σε επιμέρους μαθήματα, αλλά να ενσωματώνεται σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα ως διαθεματική παιδαγωγική αρχή ήδη από την πρώτη τάξη του δημοτικού.

Η Ιταλία εστιάζει επίσης στην ενίσχυση της δημοκρατικής συμμετοχής πέρα από τη θεωρητική γνώση. Η χώρα υιοθετεί μια συμμετοχική προσέγγιση στην εκπαίδευση για τη δημοκρατία, δίνοντας έμφαση στη συμμετοχή των μαθητών στα κοινά μέσω συζητήσεων, μαθητικών συμβουλίων και πρωτοβουλιών όπως το «Συμβούλιο Παιδιών και Εφήβων», το οποίο δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να προτείνουν έργα για την τοπική κοινωνία και να εκπροσωπούνται στις επαφές με τη δημοτική αρχή. Μέσα από τη συνεργασία τους με τις τοπικές αρχές σε ζητήματα όπως η οδική ασφάλεια γύρω από τα σχολεία, οι μαθητές αποκτούν άμεση εμπειρία στη δημοκρατικής λήψη αποφάσεων.

Ενώ η Ιταλία δίνει προτεραιότητα στη βιωματική αγωγή του πολίτη, η Ισπανία εστιάζει περισσότερο σε συζητήσεις μέσα στην τάξη και στην εκπροσώπηση των μαθητών. Το ισπανικό πλαίσιο για την εκπαίδευση στη δημοκρατία βασίζεται σε θεμελιώδεις αρχές πλουραλισμού και ανεκτικότητας, διασφαλίζοντας τον σεβασμό προς τις διαφορετικές απόψεις, αν και οι πολιτικές εντάσεις, ιδιαίτερα στην Καταλονία, μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο διδασκαλίας της.
Τα σχολεία ενθαρρύνουν τη συμμετοχή και την εκπροσώπηση των μαθητών μέσω εκλεγμένων εκπροσώπων των τάξεων και των σχολικών συμβουλίων, αν και η επιρροή αυτών των θεσμών είναι συχνά περιορισμένη. Δίνεται μεγάλη έμφαση στην κριτική σκέψη και τον δημόσιο διάλογο, αλλά κάποια αμφιλεγόμενα ζητήματα μπορεί να αποφεύγονται. Επιπλέον, θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ισότητας, όπως ο αντιρατσισμός, η ισότητα των φύλων και τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙΑ+ ατόμων, περιλαμβάνονται στο αναλυτικό πρόγραμμα, αν και το βάθος και η έμφαση ποικίλουν ανάλογα με την περιφέρεια. Παρά τις προσπάθειες ενίσχυσης της συμμετοχής, εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις σχετικά με τη ουσιαστική εμπλοκή των μαθητών και τη διαχείριση ευαίσθητων θεμάτων με αποτελεσματικό τρόπο.

Η Ελλάδα συνδυάζει τη θεωρητική γνώση με τη βιωματική συμμετοχή, ώστε οι μαθητές να ενσωματώνουν τις δημοκρατικές αρχές στην καθημερινότητά τους. Η εκπαίδευση για τη δημοκρατία βασίζεται σε αρχές όπως το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η συμμετοχή, ο πλουραλισμός και η κριτική σκέψη. Το αναλυτικό πρόγραμμα δίνει προτεραιότητα στη γνωστική διάσταση της αγωγής του πολίτη, διδάσκοντας στους μαθητές το Σύνταγμα της Ελλάδας, τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και τα παγκόσμια δημοκρατικά συστήματα. Παράλληλα, τα σχολεία ενθαρρύνουν την ενεργό πολιτειότητα μέσα από μαθητικά συμβούλια, συζητήσεις, εθελοντικές δράσεις και πρωτοβουλίες που προάγουν την ηθική επίγνωση και τη δημοκρατική λήψη αποφάσεων. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη βιωματική διάσταση, ώστε οι μαθητές να εμπεδώνουν τη δημοκρατία στην πράξη στην καθημερινή τους ζωή.

Όπως και η Γερμανία, η Αυστρία ακολουθεί μια δομημένη προσέγγιση στην εκπαίδευση για τη δημοκρατία, μέσω της Παιδαγωγικής Αρχής της Πολιτικής Αγωγής / Γενικής Οδηγίας για την Πολιτική Εκπαίδευση (Unterrichtsprinzip

Βασικές αξίες:

- Ανθρώπινα δικαιώματα: Προώθηση της ισότητας, της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης και της ελευθερίας.
- Καταπολέμηση των διακρίσεων: Αντιμετώπιση των προκαταλήψεων, του ρατσισμού, του αντισημιτισμού, του σεξισμού και της ομοφοβίας.
- Βιωσιμότητα: Ενθάρρυνση της υπεύθυνης χρήσης των φυσικών πόρων και προώθηση της δίκαιης κατανομής τους.

Politische Bildung) και διεθνών πλαισίων, όπως ο Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Όπως και στη Συναίνεση του Beutelsbach στη Γερμανία, η αρχή της αντιπαράθεσης διασφαλίζει ότι τα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα συζητούνται ανοιχτά, ενώ η απαγόρευση της υπέρμετρης επιρροής προστατεύει τους μαθητές από την καθοδήγηση προς συγκεκριμένες ιδεολογίες. Το αυστριακό σύστημα προάγει επίσης τις αναλυτικές δεξιότητες, επιτρέποντας στους μαθητές να αξιολογούν κριτικά τις κοινωνικές δομές και τις δυναμικές εξουσίας.

Τα αυστριακά σχολεία επικεντρώνονται στην ανάπτυξη δημοκρατικών δεξιοτήτων, στην ευαισθητοποίηση για τις παγκόσμιες προκλήσεις και στην πρακτική εφαρμογή των δημοκρατικών αρχών μέσα από εκλογές μαθητικών συμβουλίων και προσομοιώσεις κοινοβουλευτικών διαδικασιών, ενθαρρύνοντας έτσι την προσωπική ευθύνη των μαθητών στην πολιτική συμμετοχή.

Οι Κάτω Χώρες παρουσιάζουν ομοιότητες με την Γερμανία και την Αυστρία όσον αφορά τη δομημένη προσέγγιση, με έμφαση στην ανθεκτικότητα της δημοκρατίας και την κριτική σκέψη. Ωστόσο, δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στον πλουραλισμό και την ένταξη, προάγοντας τον σεβασμό προς τις διαφορετικές απόψεις – στοιχείο που ευθυγραμμίζεται στενά με τη ολλανδική προσέγγιση για την προώθηση της ενεργού πολιτειότητας και της συμμετοχής στη τοπική διακυβέρνηση.

Στις Κάτω Χώρες, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία είναι βαθιά ενσωματωμένη στο αναλυτικό πρόγραμμα, με στόχο την καλλιέργεια δημοκρατικής συνείδησης, κοινωνικής υπευθυνότητας και ενεργής συμμετοχής των πολιτών. Η ολλανδική προσέγγιση βασίζεται στη δημοκρατική ανθεκτικότητα, που βοηθά τους μαθητές στη συμμετοχή με δημοκρατικές αξίες και την αντίσταση στην παραπληροφόρηση· συμμετοχή και εκπροσώπηση, που παρέχουν ευκαιρίες για λήψη αποφάσεων μέσα από τα μαθητικά συμβούλια και προγράμματα τοπικής διακυβέρνησης· και πλουραλισμό και ένταξη, που ενισχύουν τον σεβασμό προς τις διαφορετικές οπτικές και πολιτισμικές ταυτότητες. Επομένως, οπως και στην Ιταλία, οι Κάτω Χώρες δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην ενεργό συμμετοχή στην κοινότητα, μέσα από προγράμματα που συνδέουν τα σχολεία με τοπικούς οργανισμούς, προσφέροντας στους μαθητές πρακτική εμπειρία πολιτειακής δράσης. Η νομική υποχρέωση για την εκπαίδευση του πολίτη απαιτεί, μεταξύ άλλων, τα σχολεία να προάγουν τις θεμελιώδεις αξίες του δημοκρατικού κράτους δικαίου. Οι θεμελιώδεις αξίες είναι βασικές, ελάχιστες και

ευρέως αποδεκτές αξίες που στηρίζουν το δημοκρατικό πολίτευμα. Χωρίς πολίτες που να υποστηρίζουν αυτές τις αξίες, η δημοκρατία δεν μπορεί να υπάρξει. Η κυβέρνηση, επομένως, ζητά από το εκπαιδευτικό σύστημα να συμβάλει στην προώθησή τους. Πρόκειται για υποχρέωση προσπάθειας: τα σχολεία δεν είναι υπεύθυνα για το τι σκέφτονται οι μαθητές, αλλά οφείλουν να προωθούν αυτές τις θεμελιώδεις αξίες.

Συμπερασματικά, ενώ η κοινή δέσμευση για την προετοιμασία των μαθητών ως ενεργών και υπεύθυνων πολιτών ενώνει τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα, οι προσεγγίσεις κάθε χώρας διαμορφώνονται από τα ιδιαίτερα ιστορικά, πολιτικά και εκπαιδευτικά τους χαρακτηριστικά.

Η Γερμανία και η Αυστρία ακολουθούν ένα δομημένο πλαίσιο πολιτικής εκπαίδευσης (όπως η Συναίνεση του Beutelsbach), δίνοντας έμφαση στην κριτική σκέψη και αποφεύγοντας την ιδεολογική καθοδήγηση ενώ η Ιταλία δίνει προτεραιότητα στη βιωματική συμμετοχή των μαθητών στα κοινά. Η Ισπανία επικεντρώνεται στις συζητήσεις μέσα στην τάξη και στη διαχείριση πολιτικών εντάσεων και η Ελλάδα συνδυάζει τη γνωστική εκπαίδευση του πολίτη με την πρακτική εφαρμογή της στη σχολική ζωή. Οι Κάτω Χώρες, δίνουν έμφαση στην ανθεκτικότητα της δημοκρατίας, στη συμμετοχή και στην ένταξη, συχνά μέσα από προγράμματα κοινοτικής ενασχόλησης.

Παρά τις διαφορετικές τους προσεγγίσεις, όλες οι χώρες μοιράζονται έναν κοινό στόχο: να εξοπλίσουν τους μαθητές με τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις αξίες που απαιτούνται για ενεργή και ενημερωμένη πολιτειότητα. Η εκπαίδευση για τη δημοκρατία, σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, επιδιώκει να διασφαλίσει ότι οι δημοκρατικές αρχές θα παραμείνουν βαθιά ριζωμένες στην κοινωνία, ενώ προετοιμάζει τους μαθητές να συμβάλλουν ουσιαστικά στο μέλλον της δημοκρατίας.

Ευρωπαϊκά και διεθνή πλαίσια που διαμορφώνουν την εκπαίδευση στη δημοκρατία

Η ανάπτυξη και εφαρμογή της εκπαίδευησς στη δημοκρατία επηρεάζεται και υποστηρίζεται από ένα ισχυρό δίκτυο ευρωπαϊκών και διεθνών προτύπων, το οποίο αντικατοπτρίζει μια συλλογική δέσμευση για την προώθηση των δημοκρατικών αξιών, του σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα και της καλλιέργειας της ενεργού πολιτειότητας

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η ευθύνη για την εκπαιδευτική πολιτική ανήκει κυρίως στα κράτη-μέλη. Ωστόσο, σε ευρωπαϊκό επίπεδο παρέχονται στρατηγικές κατευθύνσεις και οδηγίες.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η **Διακήρυξη των Παρισίων** για την προώθηση της **ιδιότητας του πολίτη** και των **κοινών αξιών της ελευθερίας, της ανεκτικότητας και της μη διάκρισης μέσω της εκπαίδευσης (2015)**, η οποία συντάχθηκε μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις στο Παρίσι και την Κοπεγχάγη.

Ακολούθησε η **Σύσταση του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2018 σχετικά με την προώθηση των κοινών αξιών, της χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευσης και της ευρωπαϊκής διάστασης στη διδασκαλία**, η οποία ενθαρρύνει τα σχολεία να καλλιεργούν την κατανόηση των αξιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

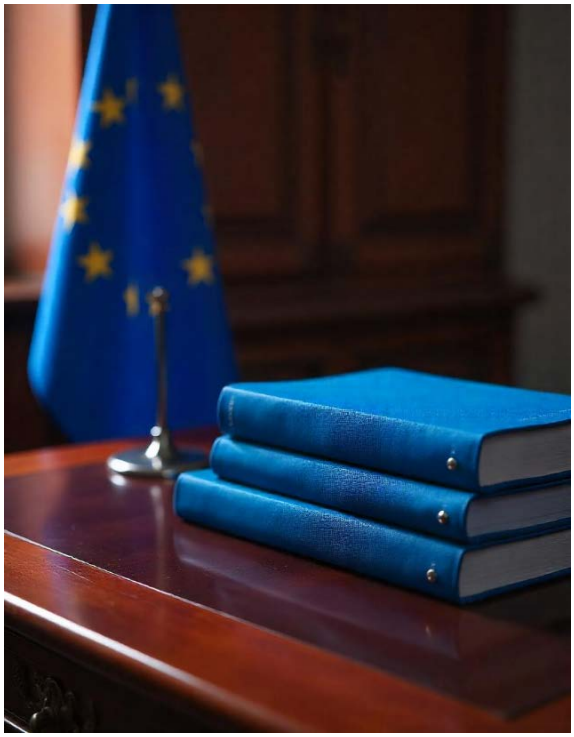

Το Άρθρο 2 της **Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ)**, το οποίο κατοχυρώνει τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελεί το θεμέλιο αυτών των προσπαθειών.

Αντίθετα, το **Συμβούλιο της Ευρώπης** - ένας ανεξάρτητος, πανευρωπαϊκός οργανισμός που προϋπάρχει της Ευρωπαϊκής Ένωσης- έχει αναπτύξει μια μακροχρόνια παράδοση εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη, με στόχο την ενίσχυση της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα 46 κράτη-μέλη του.

Ο **Χάρτης για την Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα** λειτουργεί ως θεμελιώδες πλαίσιο, καλώντας τις κυβερνήσεις να δώσουν στα εθνικά εκπαιδευτικά προγράμματά τους προτεραιότητα στην ενεργό συμμετοχή των πολιτών, την κριτική σκέψη και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Για την εφαρμογή αυτών των στόχων, το Συμβούλιο της Ευρώπης εξέδωσε το 2018 το **Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό (RFCDC).** Το RFCDC προσφέρει ένα ολοκληρωμένο σύνολο ικανοτήτων –γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων και αξιών- που μπορούν να προσαρμοστούν στα διαφορετικά εθνικά πλαίσια. Πολλά υπουργεία παιδείας το χρησιμοποιούν ως οδηγό για τη διαμόρφωση πολιτικών, ώστε οι νέοι να μην περιορίζονται στη θεωρητική γνώση των δημοκρατικών αξιών, αλλά να τις ασκούν έμπρακτα μέσα από διάφορα μαθήματα, από την Ιστορία και τις Κοινωνικές Επιστήμες έως τις Τέχνες.

Πολύ πρόσφατα, η Σύνοδος Κορυφής των Αρχηγών Κρατών και Κυβερνήσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης ενέκρινε τις **Αρχές του Ρέικιαβικ για τη Δημοκρατία** (2023), οι οποίες επιβεβαιώνουν εκ νέου τη συλλογική ευθύνη των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών για τη διαφύλαξη της δημοκρατίας και της χρηστής διακυβέρνησης, καθώς και για τη διασφάλιση της ουσιαστικής συμμετοχής των πολιτών.

Εκτός από το Ευρωπαϊκά πλαίσιο, η εκπαίδευση της δημοκρατίας ευθυγραμμίζεται και με τα παγκόσμια πρότυπα.

Ο **Στόχος Βιώσιμης Ανάπτυξης 4.7 (SDG 4.7)** των **Ηνωμένων Εθνών** προάγει την εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη και την παγκόσμια ιδιότητα του πολίτη. Ο SDG 4.7 αποσκοπεί στο να διασφαλίσει ότι έως το 2030, όλοι οι μαθητές θα έχουν αποκτήσει τις γνώσεις και τις δεξιότητες που απαιτούνται για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ισότητας των φύλων, μιας κουλτούρας ειρήνης και μη βίας, καθώς και της παγκόσμιας πολιτειότητας. Ο SDG 4.7 υποστηρίζει μια ολιστική προσέγγιση στην εκπαίδευση, όπου η

εκπαίδευση για τη δημοκρατία διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην καλλιέργεια μιας ενεργού και υπεύθυνης παγκόσμιας πολιτειότητας. Αυτό ευθυγραμμίζεται με τους στόχους της δημοκρατικής εκπαίδευσης, η οποία δεν περιορίζεται στην προετοιμασία των μαθητών για συμμετοχή στις τοπικές δημοκρατικές διαδικασίες, αλλά τους ενθαρρύνει να ασχολούνται με παγκόσμια ζητήματα, να κατανοούν τα διεθνή πλαίσια και να συμβάλλουν σε έναν δικαιότερο και πιο ειρηνικό κόσμο.

Επιπλέον, η **Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου** και η **Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα (2011)** συμβάλλουν στη διαμόρφωση των εθνικών εκπαιδευτικών στρατηγικών, ενισχύοντας τις αρχές της αξιοπρέπειας, της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Ενσωμάτωση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία και των ευρωπαϊκών αξιών

Χαρτογράφηση της ενσωμάτωσης της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία στα εθνικά εκπαιδευτικά πλαίσια

Αφού εξετάσαμε τις διαφορετικές προσεγγίσεις για την εκπαίδευση της δημοκρατίας στην Ευρώπη, προχωρούμε τώρα στη θεσμική αναγνώριση και την οργανωτική ενσωμάτωση της στα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα. Ειδικότερα, στρέφουμε την προσοχή μας στο ερώτημα κατά πόσο η εκπαίδευση για τη δημοκρατία αποτελεί ρητή υποχρέωση ή αναφορά στις εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές και στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών. Επιπλέον, για τις χώρες όπου η εκπαίδευση αυτή περιλαμβάνεται, εξετάζουμε το παιδαγωγικό πλαίσιο: αντιμετωπίζεται ως ξεχωριστό, αυτόνομο μάθημα, με συγκεκριμένο χρόνο και πόρους, ή ως διαθεματική ενότητα ενσωματωμένη στο περιεχόμενο διαφόρων μαθημάτων; Στα εθνικά εκπαιδευτικά προγράμματα και τις πολιτικές όλων των χωρών υπάρχει σαφής και ρητή υποχρέωση για την εκπαίδευση στη δημοκρατία. Αν και ο κεντρικός στόχος της καλλιέργειας ενεργών και υπεύθυνων πολιτών παραμένει κοινός, η δομή και ο τρόπος εφαρμογής του διαφέρουν από χώρα σε χώρα.

Στη Γερμανία, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία, γνωστή συχνά ως «Politische Bildung» (πολιτική αγωγή), — προβλέπεται και αναφέρεται ρητά στα εθνικά εκπαιδευτικά προγράμματα και τις πολιτικές εκπαίδευσης της χώρας. Λόγω του ομοσπονδιακού εκπαιδευτικού συστήματος, κάθε ομόσπονδο κρατίδιο καθορίζει το δικό του αναλυτικό πρόγραμμ**α**, ωστόσο η πανεθνική συνοχή και συντονισμός διασφαλίζονται από τη Μόνιμη Διάσκεψη των Υπουργών Παιδείας και Πολιτισμού (Kultusministerkonferenz – KMK).

Η KMK υπογραμμίζει ότι η πολιτική εκπαίδευση δεν πρέπει να περιορίζεται σε ένα μόνο μάθημα, αλλά να ενσωματώνεται σε ολόκληρο το πρόγραμμα σπουδών. Η εκπαίδευση για τη δημοκρατία είναι ενσωματωμένη σε διάφορα γνωστικά αντικείμενα, όπως οι Κοινωνικές Επιστήμες, η Γεωγραφία, η Ηθική, η Ιστορία και η Γερμανική Γλώσσα, η οποία περιλαμβάνει τη διδασκαλία της επικοινωνίας, της τεκμηριωμένης επιχειρηματολογίας και της κριτικής ανάλυσης κειμένων που σχετίζονται με κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα.

Στην Ιταλία, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία, γνωστή συχνά ως «Educazione Civica» (πολιτική αγωγή), — προβλέπεται και αναφέρεται ρητά στα εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές και στα εκπαιδευτικά προγράμματα σύμφωνα με τον Νόμο 92 του 2019. Η Αγωγή του Πολίτη αποτελεί

Πώς ενσωματώνεται η εκπαίδευση της δημοκρατίας στην εθνική εκπαιδευτική πολιτική ή τα προγράμματα σπουδών;

	🇩🇪	🇮🇹	🇪🇸	🇬🇷	🇦🇹	🇳🇱
Ως αυτόνομο μάθημα	✗	✗	✗	✓	✓	✗
Ως διαθεματική ενότητα	✓	✓	✓	✓	✓	✓

υποχρεωτικό μάθημα σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, από την πρωτοβάθμια έως και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εστιάζοντας στην κατανόηση των δικαιωμάτων, την κριτική σκέψη και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών. Τα σχολεία ενσωματώνουν μαθήματα αγωγής του πολίτη, συζητήσεις, μαθητικά συμβούλια και κοινοτικά προγράμματα, ώστε οι μαθητές να συμμετέχουν ενεργά στη δημοκρατική ζωή. Πρωτοβουλίες όπως τα προαναφερθέντα «Συμβούλια Παιδιών και Νέων» παρέχουν τη δυνατότητα στους μαθητές να συνεργάζονται με τις τοπικές αρχές και να επηρεάζουν πραγματικές αποφάσεις σε θέματα που αφορούν την κοινότητά τους.

Στην Ισπανία, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία αναφέρεται ρητά και ενσωματώνεται στο αναλυτικό πρόγραμμα ως διαθεματική ενότητα. Κύριο νομοθετικό πλαίσιο αποτελεί ο Οργανικός Νόμος για την Εκπαίδευση (LOE), όπως τροποποιήθηκε από τον Οργανικό Νόμο 3/2020 (LOMLOE). Τα στοιχεία που αφορούν την εκπαίδευση για τη δημοκρατία, συμπεριλαμβανομένων των δημοκρατικών αξιών, της εκπαίδευσης του πολίτη και της ευρωπαϊκής ταυτότητας, προβλέπεται να ενσωματώνονται σε διάφορα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος, ιδίως στις Κοινωνικές Επιστήμες, την Ιστορία και τη Γλωσσική Εκπαίδευση. Τα πλαίσια των αναλυτικών προγραμμάτων, τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι δεξιότητες και αξίες πρέπει να αναπτύσσονται μέσα από τα διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα.

Παρομοίως, στην Ελλάδα η εκπαίδευση για τη δημοκρατία αναφέρεται ρητά στις εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές και στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών. Ο Νόμος 1566/1985 δίνει έμφαση στην ανάπτυξη υπεύθυνων πολιτών με δημοκρατικές αξίες. Στο σχολικό πρόγραμμα εφαρμόζεται μια μικτή προσέγγιση:

- Ως αυτόνομο μάθημα, οι μαθητές διδάσκονται τα μαθήματα «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή», «Πολιτική Παιδεία» και «Σύγχρονα Ζητήματα Δημοκρατίας και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων», τα οποία καλύπτουν θεματικές ενότητες όπως η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η πολιτική συμμετοχή και οι ευρωπαϊκές αξίες.
- Επιπλέον, οι δημοκρατικές αρχές ενσωματώνονται και σε άλλα μαθήματα, όπως η Ιστορία, οι Κοινωνικές Επιστήμες, η Φιλοσοφία, καθώς και η Νέα και Αρχαία Ελληνική Γλώσσα.

Η Αυστρία διαθέτει σαφές θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση στη δημοκρατία. Η «Εκπαίδευση του Πολίτη» (Staatsbürgerliche Bildung) έχει ενσωματωθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα από το 1978, μέσω της παιδαγωγικής αρχής της διαθεματικής διδασκαλίας. Η αρχή αυτή εφαρμόζεται σε όλους τους τύπους και τα επίπεδα σχολείων.

"Η εκπαίδευση του πολίτη προάγει την ατομική ανάπτυξη και συμβάλλει στην πρόοδο της κοινωνίας στο σύνολό της. Διαδραματίζει ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνίας και στην προώθηση της δημοκρατίας."

(Grundsatzerlass/ Γενική Οδηγία 2015)

Η εφαρμογή της εκπαίδευσης του πολίτη διαφέρει ανάλογα με τον τύπο σχολείου. Στα επαγγελματικά σχολεία, η εκπαίδευση του πολίτη αποτελεί αυτόνομο μάθημα, ενώ στα υπόλοιπα σχολεία συνδυάζεται με μαθήματα όπως η Ιστορία, η Σύγχρονη Ιστορία, το Δίκαιο ή τα Οικονομικά. Από το 2016, η εκπαίδευση του πολίτη είναι υποχρεωτική από την 6η τάξη και εξής. Στα δημοτικά σχολεία, ενσωματώνεται στα γενικά μαθήματα.

Στις Κάτω Χώρες, ο Νόμος για την Ενίσχυση της Ενεργού Πολιτειότητας και της Κοινωνικής Ένταξης υποχρεώνει τα δημοτικά και τα σχολεία δευτεροβάθμιας να προάγουν την ενεργό πολιτειότητα και την κοινωνική ένταξη. Τα σχολεία και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα οφείλουν να προάγουν τη γνώση των θεμελιωδών αξιών του δημοκρατικού συνταγματικού κράτους στους μαθητές και σπουδαστές τους με τρόπο σκόπιμο, συνεκτικό και αναγνωρίσιμο, επιτρέποντάς τους να αναπτύξουν τις κοινωνικές και πολιτικές δεξιότητες που είναι απαραίτητες για τη συμβίωση σε ένα δημοκρατικό συνταγματικό κράτος. Ο νόμος απαιτεί επίσης οι θεμελιώδεις αξίες να είναι ορατές στη σχολική ζωή, οι μαθητές να έχουν τη δυνατότητα να τις βιώνουν έμπρακτα, και το σχολείο να παρέχει ένα περιβάλλον αποδοχής και ασφάλειας για όλους. Η Επιθεώρηση αξιολογεί κατά πόσο τα σχολεία και οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί τηρούν τις νομικές αυτές υποχρεώσεις και αν η διοίκηση εκπληρώνει το καθήκον της επιμέλειας. Η αξιολόγηση αυτή αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της εποπτείας. Αξίζει να σημειωθεί ότι, λόγω της ελευθερίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Ολλανδία, τα σχολεία έχουν κάποια ευελιξία ως προς τον τρόπο εφαρμογής της εκπαίδευσης για την πολιτειότητα· ωστόσο, το νομικό πλαίσιο και η ενιαία διαθεματική προσέγγιση στους βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους είναι απολύτως σαφή. Τα αναλυτικά προγράμματα ενθαρρύνουν την εξερεύνηση πολιτικών ζητημάτων σε τοπικό, εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Η εκπαίδευση για τη δημοκρατία, γνωστή και ως εκπαίδευση για την πολιτειότητα (burgerschapsonderwijs), ακολουθεί μια διαθεματική προσέγγιση, ενσωματωμένη σε μαθήματα όπως η Ιστορία, οι Κοινωνικές Σπουδές και η Ηθική.

Ενσωμάτωση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία και των ευρωπαϊκών αξιών σε συγκεκριμένα σχολικά μαθήματα

Η εκπαίδευση για τη δημοκρατία ενσωματώνεται σε ποικίλα μαθήματα στα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα, διασφαλίζοντας ότι οι μαθητές αναπτύσσουν κατανόηση των δημοκρατικών αρχών, των θεσμών και της ενεργού πολιτειότητας. Αν και κάθε χώρα ακολουθεί τη δική της προσέγγιση, η συμμετοχή στα κοινά, η κριτική σκέψη και η βιωματική μάθηση αποτελούν κοινούς θεματικούς άξονες.

Οι Κοινωνικές Σπουδές / Αγωγή του Πολίτη/ Πολιτικές Επιστήμες …

παίζουν κεντρικό ρόλο σε όλες τις χώρες. Οι μαθητές μαθαίνουν τις βασικές αρχές των πολιτικών συστημάτων, των θεσμών και των δημοκρατικών διαδικασιών, ενώ έρχονται σε επαφή με τα θεμελιώδη δικαιώματα και τους ευρωπαϊκούς θεσμούς.

Ένα παράδειγμα από τη Γερμανία δείχνει ότι, μέσα από προσομοιώσεις, π.χ. συνεδριάσεων δημοτικών συμβουλίων ή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, οι μαθητές βιώνουν τη διαδικασία διαμόρφωσης της δημοκρατικής βούλησης και αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις που αυτή συνεπάγεται. Η ενασχόληση με τρέχοντα πολιτικά ζητήματα, η αναζήτηση πληροφοριών, η συζήτηση διαφορετικών απόψεων και η διαμόρφωση προσωπικής άποψης αποτελούν επίσης βασικά στοιχεία των μαθημάτων.

Ιστορία ...

Το μάθημα φωτίζει τη δημοκρατία και τις ευρωπαϊκές αξίες μέσα από μια ιστορική προοπτική. Οι μαθητές μαθαίνουν πώς μπορούν να αναδύονται και καταρρέουν οι δημοκρατίες, ποια είναι η σημασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και πώς εξελίχθηκε η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Το παράδειγμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και της περιόδου του ναζισμού αναδεικνύει τη σημασία της υπεράσπισης των δημοκρατικών αξιών και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παράλληλα, εξετάζεται η δημιουργία και η ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και οι ευκαιρίες και οι προκλήσεις που αυτή συνεπάγεται.

Η μελέτη της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας ως θεμέλιου των σύγχρονων δημοκρατικών αρχών, σε συνδυασμό με ευρωπαϊκά ιστορικά γεγονότα όπως ο Διαφωτισμός και η ανάπτυξη των δημοκρατικών κρατών, αποτελεί κεντρικό θέμα στην ελληνική εκπαίδευση.

Ηθική και Θρησκεία ...

εστιάζουν στις αξίες, τους κανόνες συμπεριφοράς, τη λήψη ηθικών αποφάσεων και τον διαπολιτισμικό διάλογο. Αυτά τα μαθήματα προάγουν την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, της ανεκτικότητας και της αίσθησης ευθύνης. Οι μαθητές εξερευνούν διαφορετικά συστήματα αξιών και συζητούν ποιες αξίες είναι απαραίτητες για μια δημοκρατική κοινωνία. Τα μαθήματα αυτά δεν είναι υποχρεωτικά σε όλες τις χώρες. Για παράδειγμα, στην Ολλανδία, τα μαθήματα Ηθικής, που αναφέρονται ως Φιλοσοφία, και τα Θρησκευτικά δεν είναι υποχρεωτικά σε ορισμένα σχολεία.

Μαθήματα μητρικής ή ξένης γλώσσας

συμβάλλουν σημαντικά στην εκπαίδευση για τη δημοκρατία. Επικεντρώνονται στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, των δεξιοτήτων επιχειρηματολογίας και της συμμετοχής στον δημόσιο διάλογο. Οι μαθητές αναλύουν πολιτικούς λόγους και κειμενικά είδη, μαθαίνοντας πώς η γλώσσα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να επηρεάσει τη δημόσια γνώμη. Παράλληλα, ασχολούνται με την επικαιρότητα, καθώς και με παραδοσιακά και σύγχρονα μέσα επικοινωνίας.

Φιλοσοφία

Στην Ελλάδα, η Φιλοσοφία αποτελεί ένα σημαντικό μάθημα, καθώς εξετάζει πώς οι νομικοί κανόνες συμβάλλουν στην αρμονική λειτουργία των κοινωνιών και στην προώθηση δημοκρατικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως η ελευθερία και η ισότητα. Επιπλέον, η Αρχαία Ελληνική Γραμματεία περιλαμβάνει στοιχεία συναφή με τη δημοκρατική εκπαίδευση, όπως η διδασκαλία του Επιταφίου του Περικλή, έργο που αποτελεί ύμνο στη Δημοκρατία της Αθήνας και μνημείο της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Στόχος, μεταξύ άλλων, είναι οι μαθητές να αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά και τις θεμελιώδεις αξίες της δημοκρατίας, μέσα από τη σύγκριση με άλλα πολιτικά και κοινωνικά συστήματα.

Σε όλες τις χώρες, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία είναι προσεκτικά προσαρμοσμένη στο γνωστικό επίπεδο ανάπτυξης των μαθητών, προχωρώντας σταδιακά από τις θεμελιώδεις αξίες στις πρώτες σχολικές ηλικίες, έως την ανάλυση σύνθετων πολιτικών ζητημάτων στα ανώτερα στάδια εκπαίδευσης. Αυτή η βαθμιαία προσέγγιση διασφαλίζει ότι οι μαθητές ασχολούνται με τις δημοκρατικές αρχές με τρόπο κατάλληλο για την ηλικία τους,

αναπτύσσοντας σταδιακά την κατανόηση και το ενδιαφέρον τους για τη δημοκρατική συμμετοχή.

Στη Γερμανία, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία ακολουθεί μια δομημένη πορεία. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (ηλικίες 6–10 ετών), τα παιδιά εισάγονται σε βασικές έννοιες όπως η δικαιοσύνη, ο σεβασμός και η λήψη αποφάσεων, μέσα από δραστηριότητες όπως η κατάρτιση κανόνων τάξης και τα σχολικά κοινοβούλια. Καθώς προχωρούν στη κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ηλικίες 10–16 ετών), αρχίζουν να διερευνούν τα πολιτικά συστήματα, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών, μέσα από συζητήσεις και ασκήσεις κριτικής σκέψης. Στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ηλικίες 16–18/19 ετών), οι μαθητές ασχολούνται με προχωρημένες μελέτες πάνω στις πολιτικές θεωρίες, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις παγκόσμιες προκλήσεις, καθώς προετοιμάζονται για την ενεργή συμμετοχή τους ως πολίτες.

Η Αυστρία υιοθετεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, ενσωματώνοντας την εκπαίδευση στη δημοκρατία σε όλες τις βαθμίδες του σχολείου. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, περιλαμβάνεται στο μάθημα των Κοινωνικών Σπουδών, ενώ στη δευτεροβάθμια, αποκτά πιο δομημένο χαρακτήρα, και ξεκινώντας από την 6η τάξη, εξασφαλίζει τη συνεχή επαφή των μαθητών με τις δημοκρατικές αρχές.

Στην Ολλανδία, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία αποτελεί μέρος του ευρύτερου πλαισίου της εκπαίδευσης για την πολιτειότητα, η οποία είναι υποχρεωτική για όλα τα σχολεία. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η διδασκαλία επικεντρώνεται στην κοινωνική αλληλεπίδραση, τον σεβασμό και τις βασικές δημοκρατικές αξίες. Στην κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εισάγονται πιο δομημένες συζητήσεις σχετικά με τα δικαιώματα του πολίτη, τα πολιτικά συστήματα και την εκπαίδευση στα μέσα ενημέρωσης. Στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία ενσωματώνεται στα μαθήματα των Κοινωνικών Σπουδών και της Ιστορίας, όπου οι μαθητές εξετάζουν κριτικά τις πολιτικές ιδεολογίες, τις δομές διακυβέρνησης και τις σύγχρονες προκλήσεις της δημοκρατίας. Ωστόσο, λόγω του αποκεντρωμένου εκπαιδευτικού συστήματος της Ολλανδίας, η έκταση και το βάθος της διδασκαλίας για τη δημοκρατία μπορεί να ποικίλλουν μεταξύ των σχολείων.

Σε χώρες όπως η Ιταλία, η Ισπανία και η Ελλάδα, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία ακολουθεί ένα προοδευτικό μοντέλο. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (ηλικίες 6–10 ετών), οι μαθητές εισάγονται στις δημοκρατικές αξίες και στις βασικές υποχρεώσεις του πολίτη. Στην κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ηλικίες 11–15 ετών), εξε-

ρευνούν τους δημοκρατικούς θεσμούς, τις δομές διακυβέρνησης και τις ευθύνες του ενεργού πολίτη. Στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ηλικίες 15–18 ετών), οι μαθητές προχωρούν σε εις βάθος μελέτη των πολιτικών συστημάτων, των ιδεολογιών και της παγκόσμιας διακυβέρνησης, αναπτύσσοντας τις αναλυτικές δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την κριτική αξιολόγηση της δημοκρατίας, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές πλαίσιο.

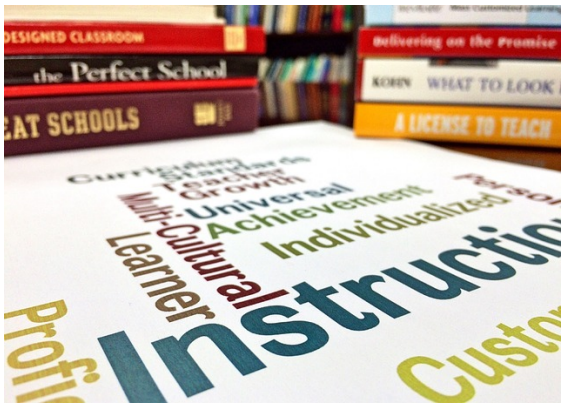

Η εκπαίδευση της δημοκρατίας στο Αναλυτικό Πρόγραμμα

Σε ολόκληρη την Ευρώπη, εφαρμόζονται ποικίλες εκπαιδευτικές στρατηγικές για την ενσωμάτωση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία στα αναλυτικά προγράμματα, καθεμία με στόχο την καλλιέργεια της υπευθυνότητας του πολίτη, της ενεργού συμμετοχής και της κριτικής σκέψης των μαθητών:

Γερμανία

Η Γερμανία διαθέτει ομοσπονδιακό εκπαιδευτικό σύστημα, όμως τα αναλυτικά προγράμματα διαφέρουν μεταξύ των 16 ομόσπονδων κρατιδίων. Ο παρακάτω κατάλογος αποτελεί παράδειγμα του αναλυτικού προγράμματος στο κρατίδιο της Σαξονίας.

Γερμανική γλώσσα

Διαπολιτισμική ικανότητα και ανεκτικότητα:

- Τάξη 5, Τομέας Μάθησης 3: Ανάγνωση και Κατανόηση: Οι μαθητές εξερευνούν παραμύθια από διαφορετικούς πολιτισμούς και μαθαίνουν τη σημασία της ανεκτικότητας και της διαπολιτισμικής κατανόησης
- Τάξη 9, Τομέας Μάθησης 3: Ανάγνωση και Κατανόηση: Οι μαθητές διαβάζουν και συγκρίνουν γερμανικά λογοτεχνικά έργα με έργα ευρωπαϊκής και μη ευρωπαϊκής λογοτεχνίας.

Δημοκρατικές αξίες και συμμετοχή:

- Τάξεις 11/12, Βασικό Μάθημα, Τομέας Μάθησης 2: Σχεδιασμός Ομιλιών: Οι μαθητές αναλύουν και συντάσσουν ομιλίες, κατανοώντας και αξιοποιώντας ρητορικά εργαλεία και στρατηγικές διαμόρφωσης απόψεων.

Αγωγή του Πολίτη / Δίκαιο / Οικονομικά

Ευρωπαϊκή ενσωμάτωση και συνεργασία:

- Τάξη 10, Τομέας Μάθησης 2: Προκλήσεις για την Ευρώπη σε έναν Παγκοσμιοποιημένο Κόσμο: Οι μαθητές ασχολούνται με τους στόχους, τις δομές και τις προκλήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Δημοκρατία και κράτος δικαίου:

- Τάξη 9, Τομέας Μάθησης 1: Πολιτική Τάξη στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας – Οι μαθητές αποκτούν γνώσεις για τα θεμελιώδη δικαιώματα, τις αρχές της κρατικής οργάνωσης και τα συνταγματικά όργανα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

Ιστορία

Ευρωπαϊκή ιστορία και ολοκλήρωση:

- Τάξη 6, Τομέας Μάθησης 1: Ρωμαϊκός Πολιτισμός και η Διαμορφωτική του Επίδραση στην Ευρώπη: Οι μαθητές μαθαίνουν για τη σημασία της ρωμαϊκής κληρονομιάς στον ευρωπαϊκό πολιτισμό.
- Τάξη 11/12, Βασικό Μάθημα, Τομέας

Μάθησης 4: Πρόκληση «Ειρήνη»: Οι μαθητές διερευνούν την εξέλιξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ως πορείας προς τη διασφάλιση της ειρήνης.
Ανθρώπινα δικαιώματα και δημοκρατία:

- Τάξη 9, Τομέας Μάθησης 2: Η Πορεία της Γερμανίας από τη Δημοκρατία στη Δικτατορία: Οι μαθητές αναλύουν την εξέλιξη της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και τις απειλές που αντιμετώπισε η δημοκρατία.

Ηθική

Διαπολιτισμική ικανότητα και ανεκτικότητα:

- Τάξη 7, Τομέας Μάθησης 1: Κατανόηση και Επικοινωνία: Οι μαθητές διερευνούν τις αιτίες των συγκρούσεων, οι οποίες μπορεί να προκύπτουν από πολιτισμικές ή θρησκευτικές διαφορές, και αναπτύσσουν στρατηγικές επίλυσης συγκρούσεων.

Ανθρώπινα δικαιώματα και ανθρώπινη αξιοπρέπεια:

- Τάξεις 11/12, Βασικό Μάθημα, Τομέας Μάθησης 3: Ζητήματα δικαιοσύνης: Οι μαθητές συζητούν την καθολική αξίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Γεωγραφία

Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και συνεργασία:

- Τάξη 6, Επιλεγόμενος Τομέας 1: Οικονομική Συνεργασία στην Ευρώπη: Οι μαθητές αποκτούν γνώσεις για τη λειτουργία της οικονομικής συνεργασίας στην Ευρώπη και μαθαίνουν τη σημασία της συνεργασίας και της ανταλλαγής..

Βιώσιμη ανάπτυξη:

- Τάξη 11, Βασικό Μάθημα, Τομέας Μάθησης 3: Παγκόσμιες Ανισότητες και Αλληλεξαρτήσεις: Οι μαθητές αναλύουν τις παγκόσμιες ανισότητες και κατανοούν τη σημασία της βιώσιμης ανάπτυξης και της παγκόσμιας αλληλεξάρτησης.

Σε όλα τα κρατίδια της Γερμανίας, υπάρχει αντίστοιχα ευρεία θεσμική ενσωμάτωση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία, ωστόσο ο χρόνος που αφιερώνεται ρητά στη διδασκαλία της δημοκρατίας και των ευρωπαϊκών αξιών παραμένει περιορισμένος.

Italy

Στην Ιταλία, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία ενσωματώνεται κυρίως μέσω του υποχρεωτικού μαθήματος της **Αγωγής του Πολίτη**, το οποίο απαιτεί τουλάχιστον 33 ώρες διδασκαλίας ετησίως**.** Το μάθημα αυτό επικεντρώνεται στο Ιταλικό Σύνταγμα**,** τους εθνικούς και ευρωπαϊκούς θεσμούς**,** τις εκλογικές διαδικασίες και τη διάκριση των εξουσιών**.**

Τα μαθήματα **Ιστορίας** εξετάζουν την εξέλιξη της δημοκρατίας**,** συμπεριλαμβανομένης της αρχαίας Ελλάδας και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης**.**

Η **Φιλοσοφία**, στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση**,** καλλιεργεί την κριτική σκέψη γύρω από πολιτικά και ηθικά ζητήματα.

Τα μαθήματα **Κοινωνικών Σπουδών και Θρησκείας** μπορούν να συμβάλουν στη δημοκρατική εκπαίδευση, υπό την προϋπόθεση **ότι** σέβονται την κοσμικότητα του κράτους.

Πολλά σχολεία συμπληρώνουν τη διδασκαλία στην τάξη **με διεπιστημονικά προγράμματα και εξωσχολικές δραστηριότητες, όπως** προσομοιώσεις των ιταλικών θεσμών και επισκέψεις σε σημαντικούς δημοκρατικούς χώρους, ενισχύοντας έτσι τη βιωματική συμμετοχή των μαθητών. Βασικές θεματικές που καλύπτονται περιλαμβάνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα (όπως η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων), το κράτος δικαίου, τη βιωσιμότητα και την παγκόσμια πολιτειότητα, ενώ δίνεται ολοένα και μεγαλύτερη έμφαση στην εκπαίδευση στα μέσα ενημέρωσης για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης**.**

Ισπανία

Στην Ισπανία, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία και τις ευρωπαϊκές αξίες πραγματώνεται μέσα από το μάθημα « Εκπαίδευση στις πολιτικές και ηθικές αξίες».

Το μάθημα εστιάζει σε τέσσερεις βασικές δεξιότητες:

1. **Αυτογνωσία και προσωπική αυτονομία:** Ανάπτυξη της κατανόησης της προσωπικής ταυτότητας και της συναισθηματικής διαχείρισης.
2. **Κατανόηση του κοινωνικού και δημοκρατικού πλαισίου:** Καλλιέργεια της συμβίωσης και της δέσμευσης στις δημοκρατικές αξίες.
3. **Βιωσιμότητα και περιβαλλοντική ηθική:** Υιοθέτηση βιώσιμων στάσεων και κατανόηση της αλληλεξάρτησης του ανθρώπου με το περιβάλλον.
4. **Συναισθηματική εκπαίδευση:** Ανάπτυξη της ευαισθησίας και της ενσυναίσθησης απέναντι σε ηθικά και κοινωνικά ζητήματα.

Το αναλυτικό πρόγραμμα του μαθήματος «Εκπαίδευση στις Πολιτικές και Ηθικές Αξίες» στην Ισπανία καλύπτει ποικίλες θεματικές που σχετίζονται με τη δημοκρατία και τις ευρωπαϊκές αξίες, στις οποίες συμπεριλαμβανονται:

- **Δημοκρατικά συστήματα και θεσμοί:** Κατανόηση των δομών και των λειτουργιών των δημοκρατικών κοινωνιών, με έμφαση στη σημασία της συμμετοχής των πολιτών.
- **Δικαιώματα και υποχρεώσεις των πολιτών:** Στοχασμός πάνω στα ανθρώπινα δικαιώματα, την αξιοπρέπεια, την ουσιαστική ισότητα και τη συνυπευθυνότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, καθώς και σεβασμός στη διαφορετικότητα και στις μειονότητες.
- **Σύγχρονα ηθικά και κοινωνικά ζητήματα:** Ανάλυση θεμάτων όπως η φτώχεια, η βία, η μετανάστευση και η κλιματική κρίση, με στόχο την καλλιέργεια κριτικής σκέψης και μιας ενεργής, υπεύθυνης στάσης απέναντι σε αυτές τις προκλήσεις.
- **Βιωσιμότητα και περιβαλλοντική ηθική:** Υιοθέτηση βιώσιμων συνηθειών ζωής και κατανόηση της αλληλεξάρτησης ανάμεσα στον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον.
- **Βιωσιμότητα και περιβαλλοντική ηθική:** Ενίσχυση βιώσιμων συνηθειών ζωής και κατανόηση της αλληλεξάρτησης ανάμεσα στον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον.

Η «Εκπαίδευση στις Πολιτικές και Ηθικές Αξίες» διδάσκεται μόνο στο τελευταίο στάδιο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, δηλαδή στην Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη, όταν τα παιδιά είναι ηλικίας 10 έως 12 ετών.

Ο συνολικός χρόνος διδασκαλίας του μαθήματος ανέρχεται σε 35 ώρες ετησίως.

Ελλάδα

Τα κύρια στοιχεία της Δημοκρατίας και των Ευρωπαϊκών Αξιών που καλύπτονται στο αναλυτικό πρόγραμμα είναι τα εξής:

- **Δημοκρατικά συστήματα και θεσμοί:** Παρουσιάζονται οι μορφές δημοκρατίας όπως λειτουργούν σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες με στόχο να αποκτήσουν οι μαθητές σφαιρική γνώση των σύγχρονων δημοκρατικών συστημάτων. Για βαθύτερη κατανόηση, κρίνεται απαραίτητη η ανάλυση των δημοκρατικών θεσμών που υποστηρίζουν κάθε δημοκρατικό σύστημα και συμβάλλουν στη σωστή και ομαλή λειτουργία του.
- **Δικαιώματα και υποχρεώσεις των πολιτών:** Όπως αναφέρει ο Θουκυδίδης στον Επιτάφιο του Περικλή, αληθινός πολίτης

είναι εκείνος που ενδιαφέρεται για τα κοινά και όχι ο ήσυχος που ασχολείται μόνο με τις προσωπικές του υποθέσεις. Κατά συνέπεια, η βασική ευθύνη κάθε πολίτη για την εύρυθμη λειτουργία του δημοκρατικού συστήματος είναι η ενεργός συμμετοχή και το ενδιαφέρον για τα κοινά. Επομένως, δεν αρκεί να γνωρίζουμε τα δικαιώματά μας, αλλά κυρίως τις ευθύνες μας ως ενεργοί πολίτες· σε αυτό ακριβώς αποσκοπεί η διδασκαλία των Δημοκρατικών και Ευρωπαϊκών αξιών.

- **Ανθρώπινα δικαιώματα και αξιοπρέπεια:** Αν και τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη διαθέτουν δημοκρατικά πολιτεύματα**,** τα ανθρώπινα δικαιώματα συνεχίζουν να αμφισβητούνται στη σύγχρονη εποχή. Για τον λόγο αυτό, είναι ζωτικής σημασίας οι μαθητές να καλλιεργούν τις αξίες της ενσυναίσθησης, της ανεκτικότητας και του σεβασμού προς τον άλλο, ώστε να εξελιχθούν σε ενεργούς πολίτες που θα υπερασπίζονται και θα προστατεύουν αυτές τις αξίες.

Αυστρία

Η εκπαίδευση του πολίτη στο αυστριακό εκπαιδευτικό σύστημα έχει ενσωματωθεί από το 1978, μέσω της παιδαγωγικής αρχής της διαθεματικής διδασκαλίας. Εφαρμόζεται σε όλους τους τύπους και τα επίπεδα σχολείων.

«Η εκπαίδευση του πολίτη προάγει την ατομική ανάπτυξη και συμβάλλει στην πρόοδο της κοινωνίας στο σύνολό της. Διαδραματίζει ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνίας και στην προώθηση της δημοκρατίας.»
(Grundsatzerlass/ Γενική Οδηγία, 2015)

Από το 2016, η εκπαίδευση του πολίτη είναι υποχρεωτική από την 6η τάξη και πέρα. Στα δημοτικά σχολεία, το περιεχόμενό της ενσωματώνεται στα γενικά μαθήματα. Τα αναλυτικά προγράμματα ενθαρρύνουν την εξερεύνηση πολιτικών ζητημάτων σε τοπικό, εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες εδώ.

Στο εκπαιδευτικό εργαλείο με τίτλο «Η Ευρώπη στο Σχολείο – Ιδέες δράσεων, έργα και προτάσεις για διευθυντές και εκπαιδευτικούς» (EUROPA in der Schule. Aktionsideen, Projekte und Angebote für SchulleiterInnen und Lehrkräfte), το οποίο εκδόθηκε τον Ιανουάριο του 2025, περιλαμβάνονται πέντε σελίδες με αναφορές σε ευρωπαϊκά και πολιτειακά θέματα, όπως εντάσσονται στα διάφορα αναλυτικά προγράμματα σπουδών.

Παρατίθεται ένα παράδειγμα από τα αναλυτικά προγράμματα της εκπαίδευσης του πολίτη για τις τάξεις 6 έως 8:

- Πεδίο εφαρμογής Τάξη 6: Δυνατότητες πολιτικής δράσης στο παρόν και το μέλλον (επίπεδα πολιτικής δράσης – τοπικό, κρατιδιακό, ομοσπονδιακό, ευρωπαϊκό – και η επίδρασή τους στην καθημερινή ζωή και στον κόσμο μέσα στον οποίο οι μαθητές ζουν και συμμετέχουν πολιτικά).
- Πεδίο εφαρμογής Τάξη 7: Ταυτότητες και πολιτική στο παρόν και το μέλλον (... δομικά στοιχεία των εθνικών και ευρωπαϊκών ταυτοτήτων· εκλογές και ψηφοφορία στο παρόν και το μέλον).
- Πεδίο εφαρμογής – Τάξη 8: Ευρωπαϊκοποίηση (διαφορετικές ιστορικές και σύγχρονες αντιλήψεις για την Ευρώπη· η ΕΕ ως οικονομικό και ειρηνευτικό εγχείρημα· το τέλος της διχασμένης Ευρώπης το 1989 και οι επιπτώσεις του· η ένταξη της Αυστρίας στην ΕΕ και οι επακόλουθες αλλαγές στην εξωτερική πολιτική, την πολιτική ασφάλειας και ουδετερότητας, καθώς και στην κοινωνία και την

- καθημερινή ζωή· η επίδραση της ΕΕ στο περιβάλλον ζωής των μαθητών).

Οι Κάτω Χώρες

Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση της Ολλανδίας, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία εντάσσεται κυρίως στο ευρύτερο πλαίσιο της εκπαίδευσης για την πολιτειότητα. Ιστορικά, η συνταγματική δέσμευση της Ολλανδίας για ελευθερία στην εκπαίδευση έχει προσφέρει στα σχολεία σημαντική αυτονομία στη διαμόρφωση των αναλυτικών τους προγραμμάτων, γεγονός που έχει οδηγήσει σε ποικίλες μορφές εφαρμογής της εκπαίδευσης για την πολιτειότητα ανάμεσα στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Κατά συνέπεια, δεν υφίσταται ενιαίος, εθνικά καθορισμένος αριθμός διδακτικών ωρών για την εκπαίδευση στην πολιτειότητα ανά τάξη. Τα σχολεία είναι υπεύθυνα να ενσωματώνουν τους στόχους της πολιτειότητας στα προγράμματά τους, συνήθως μέσω μαθημάτων όπως οι Κοινωνικές Σπουδές, η Ιστορία, ή μέσα από διεπιστημονικές προσεγγίσεις και σχεδιασμό έργων. Για παράδειγμα, πολλά σχολεία συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα του οργανισμού ProDemos - Οίκος της Δημοκρατίας και του Κράτους Δικαίου, ενώ ένα ακόμη παράδειγμα αποτελεί το πρόγραμμα «Σχολείο Πρέσβης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου» ("European Parliament Ambassador School"), το οποίο επιδιώκει να ενισχύσει την κατανόηση των μαθητών σχετικά με τη λειτουργία της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και της ευρωπαϊκής πολιτειότητας. Αυτή η ευελιξία έχει ως αποτέλεσμα διαφοροποιήσεις ως προς τον τρόπο και το χρόνο διδασκαλίας της εκπαίδευσης για την πολιτειότητα κατά τη διάρκεια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Παρά τις διαφορές στα εκπαιδευτικά τους συστήματα, οι ευρωπαϊκές χώρες μοιράζονται κοινά θεμελιώδη στοιχεία στις προσεγγίσεις τους σχετικά με την εκπαίδευση για τη δημοκρατία. Αντί να περιορίζεται σε ένα μεμονωμένο μάθημα, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία ενσωματώνεται σε πολλούς γνωστικούς τομείς, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Αυτό εξασφαλίζει ότι οι μαθητές έρχονται σε επαφή με τις δημοκρατικές αρχές από διαφορετικές οπτικές, εμβαθύνοντας την κατανόησή τους για τη διακυβέρνηση, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του πολίτη.

Η βιωματική μάθηση διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο, καθώς τα σχολεία εφαρμόζουν προσομοιώσεις, μαθητικά συμβούλια και έργα πολιτειακής συμμετοχής, παρέχοντας στους μαθητές πρακτική εμπλοκή στις δημοκρατικές διαδικασίες.

Ένα ακόμη ουσιώδες στοιχείο αποτελεί η εκπαίδευση στα μέσα ενημέρωσης (media literacy), η οποία εφοδιάζει τους μαθητές με δεξιότητες κριτικής αξιολόγησης πληροφοριών, υπεύθυνης πλοήγησης στο ψηφιακό περιβάλλον και αναγνώρισης της παραπληροφόρησης. Δεδομένου ότι η επιρροή από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τις ψηφιακές πλατφόρμες ολοένα και αυξάνεται, η καλλιέργεια κριτικής στάσης απέναντι στην πληροφορία είναι σήμερα πιο σημαντική από ποτέ.

Τέλος, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία στην Ευρώπη δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις ευρωπαϊκές αξίες, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη βιωσιμότητα και τις πολιτειακές ευθύνες. Μέσα από την ανάδειξη αυτών των κοινών αρχών, τα σχολεία βοηθούν τους μαθητές να αναπτύξουν ευρωπαϊκή ταυτότητα, ενισχύοντας παράλληλα τα δημοκρατικά θεμέλια που ενώνουν την Ευρώπη.

Ενεργός συμμετοχή των μαθητών

Οι διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες χρησιμοποιούν ποικίλες διδακτικές μεθόδους για την ενίσχυση της εκπαίδευσης στη δημοκρατία. Πέρα από τις καθημερινές δραστηριότητες της τάξης, τα σχολεία ενσωματώνουν διαδραστικές και βιωματικές προσεγγίσεις μάθησης, όπως πολιτικές προσομοιώσεις, μαθητικές συζητήσεις και αντιπαραθέσεις, καθώς και έργα εκπαίδευσης στα μέσα ενημέρωσης (media literacy). Οι εξωσχολικές πρωτοβουλίες, όπως τα μαθητικά συμβούλια, τα προγράμματα προσομοίωσης Ηνωμένων Εθνών (Model United Nations) και τα προγράμματα κοινωνικής και πολιτειακής συμμετοχής, προσφέρουν επιπλέον ευκαιρίες για ενεργή, πρακτική συμμετοχή των μαθητών. Επιπλέον, οι συνεργασίες με οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, οι επισκέψεις σε δημοκρατικούς θεσμούς και τα εθνικά προγράμματα που προωθούν την ένταξη και την ενεργό πολιτειότητα, συμβάλλουν στην ενίσχυση των δημοκρατικών αξιών πέρα από το περιβάλλον της σχολικής αίθουσας. Μια δημοκρατική σχολική κουλτούρα διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην καλλιέργεια αυτών των αξιών, διασφαλίζοντας ότι η συμμετοχή, ο διάλογος και ο σεβασμός στη διαφορετικότητα είναι ενσωματωμένα στην καθημερινή σχολική ζωή, μέσω της εκπροσώπησης των μαθητών, της συμμετοχικής λήψης αποφάσεων και της δέσμευσης για ενταξιακή εκπαίδευση.

Επισκόπηση των χωρών του έργου

Γερμανία

Πέρα από το πλαίσιο της τάξης, τα γερμανικά σχολεία προάγουν ενεργά την εκπαίδευση για τη δημοκρατία μέσα από ποικίλες διαδραστικές και βιωματικές μεθόδους μάθησης. Εργαστήρια (workshops) με θεματικές όπως η επίλυση συγκρούσεων, η εκπαίδευση στα μέσα ενημέρωσης και η πολιτική συμμετοχή, βοηθούν τους μαθητές να αναπτύξουν δημοκρατικές δεξιότητες και κοινωνικές ικανότητες. Παράλληλα, εξωσχολικές δραστηριότητες όπως τα μαθητικά συμβούλια, οι όμιλοι συζητήσεων και αντιπαραθέσεων (debate clubs) και τα προγράμματα προσομοίωσης Ηνωμένων Εθνών (Model United Nations) ενισχύουν περαιτέρω αυτές τις αρχές. Οι μαθητές αποκτούν επίσης άμεση εμπειρία συμμετέχοντας σε επισκέψεις σε δημοκρατικούς θεσμούς, όπως το κοινοβούλιο, τα δικαστήρια και ιστορικούς τόπους, εμβαθύνοντας έτσι την κατανόησή τους για τη διακυβέρνηση και την πολιτειακή ευθύνη.

Σε ολόκληρο το αναλυτικό πρόγραμμα, και ιδιαίτερα στα κρατίδια Σαξονία και Σαξονία-Άνχαλτ, οι μαθητές συμμετέχουν σε ποικίλες δραστηριότητες που έχουν ως στόχο την καλλιέργεια δημοκρατικών αξιών και την ενεργό πολιτειότητα. Στα μαθήματα Κοινωνικών Σπουδών, ενσωματώνονται προσομοιώσεις πολιτικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων, όπως εικονικές συνεδριάσεις δημοτικών συμβουλίων ή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, προσφέροντας στους μαθητές βιωματική εμπειρία των δημοκρατικών διαδικασιών και της συναίνεσης στη λήψη αποφάσεων. Στα μαθήματα Ιστορίας, χρησιμοποιούνται δραματοποιήσεις ρόλων (role-playing) για τη μελέτη ιστορικών γεγονότων, ενισχύοντας την ενσυναίσθηση και την κατανόηση πολλαπλών οπτικών. Επιπλέον, οι συζητήσεις και αντιπαραθέσεις γύρω από σύγχρονα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα ενθαρρύνονται σε διάφορα μαθήματα — όπως οι Κοινωνικές Σπουδές, τα Γερμανικά και η Ηθική — βοηθώντας τους μαθητές να αναπτύξουν ερευνητικές δεξιότητες, να διαμορφώνουν επιχειρήματα και να συμμετέχουν σε ουσιαστικό και με σεβασμό διάλογο.

Η εκπαίδευση στα μέσα ενημέρωσης (media literacy) ενσωματώνεται στα μαθήματα Γερμανικής Γλώσσας μέσω σχεδίων εργασίας (project-based learning), όπως η δημιουργία μαθητικών εφημερίδων και λογοτεχνικών περιοδικών, διδάσκοντας στους μαθητές τις αρχές της υπεύθυνης δημοσιογραφίας. Στα μαθήματα Γεωγραφίας, προάγεται η ενεργός πολιτειότητα μέσα από ερευνητικά έργα που αφορούν παγκόσμια ζητήματα όπως η κλιματική αλλαγή και η μετανάστευση, ενθαρρύνοντας τους μαθητές να αναλύουν δεδομένα και να παρουσιάζουν τα πορίσματά τους. Επιπλέον, προγράμματα όπως το «Σχολεία χωρίς Ρατσισμό – Σχολεία με Θάρρος» (Schools without Racism – Schools with Courage) δίνουν έμφαση στην ένταξη, την κοινωνική υπευθυνότητα και τη δημοκρατική συμμετοχή, διασφαλίζοντας ότι αυτές οι αξίες είναι ενσωματωμένες τόσο στη μαθησιακή όσο και στην κοινωνική ζωή του σχολείου, σε όλα τα ομόσπονδα κρατίδια της Γερμανίας.

Ιταλία

Στην Ιταλία, οι μαθητές διαδραματίζουν βασικό ρόλο στην εκπαίδευση για τη δημοκρατία, συμμετέχοντας ενεργά στα σχολικά συμβούλια μέσω δημοκρατικά εκλεγμένων εκπροσώπων. Τα συμβούλια αυτά αποτελούν πλατφόρμα διαλόγου για τη συζήτηση κοινωνικών και πολιτικών ζητημάτων, ενισχύοντας τις δεξιότητες κριτικής σκέψης και δημόσιου λόγου των μαθητών. Αν και η εκπαίδευση για τη δημοκρατία ενσωματώνεται κυρίως στη διδασκαλία μέσα στην τάξη - συχνά σε διαπολιτισμικά περιβάλλοντα μάθησης - σημαντική είναι και η συμβολή φορέων της κοινωνίας των πολιτών, όπως πολιτιστικοί σύλλογοι και ομάδες που προάγουν τις δημοκρατικές αξίες, οι οποίοι προσφέρουν εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις.

Τις σημαντικές εθνικές και ευρωπαϊκές ημέρες που σχετίζονται με τη δημοκρατία, τα σχολεία διοργανώνουν επισκέψεις σε βασικά δημοκρατικά ορόσημα, όπως το Ιταλικό Κοινοβούλιο και τόπους αντιφασιστικής αντίστασης, ενισχύοντας έτσι την ιστορική συνείδηση και την πολιτειακή συμμετοχή των μαθητών. Μέσα από αυτόν τον συνδυασμό δράσεων, οι μαθητές αποκτούν τόσο θεωρητικές γνώσεις όσο και πρακτική εμπειρία δημοκρατικής συμμετοχής. Τα σχολεία συνεργάζονται με τρίτους φορείς για την προώθηση των δημοκρατικών αξιών.

Ισπανία

Η εκπαίδευση για τη δημοκρατία στην Ισπανία συνδυάζει τη διδασκαλία μέσα στην τάξη με εκπαιδευτικές επισκέψεις σε δημοκρατικούς θεσμούς, εξασφαλίζοντας έτσι μια πρακτική κατανόηση της διακυβέρνησης. Οι μαθητές συμμετέχουν στην εκπαίδευση για τη δημοκρατία μέσα από ποικίλες συμμετοχικές δραστηριότητες, που προάγουν την ενεργό εμπλοκή, την κριτική σκέψη και την εφαρμογή των δημοκρατικών αρχών στην πράξη. Για παράδειγμα, οι μαθητές εκλέγουν εκπροσώπους οι οποίοι συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων μαζί με τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς, αποκτώντας έτσι φωνή στις σχολικές πολιτικές και δραστηριότητες. Επιπλέον, το αναλυτικό πρόγραμμα ενθαρρύνει τη διεξαγωγή δομημένων συζητήσεων και αντιπαραθέσεων πάνω σε ηθικά και κοινωνικά ζητήματα, με στόχο να βοηθήσει τους μαθητές να αναπτύξουν δεξιότητες επιχειρηματολογίας και σεβασμό προς τη διαφορετικότητα των απόψεων.

Ελλάδα

Στην Ελλάδα, οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά στην εκπαίδευση για τη δημοκρατία μέσα από ποικίλες βιωματικές δραστηριότητες που καλλιεργούν την κοινωνική υπευθυνότητα και την κριτική σκέψη. Τα μαθητικά συμβούλια αποτελούν θεσμό εκπροσώπησης των μαθητών, προσφέροντάς τους τη δυνατότητα συμμετοχής στη

λήψη αποφάσεων και στη διοίκηση της σχολικής μονάδας. Οι συζητήσεις και αντιπαραθέσεις γύρω από πολιτικά, κοινωνικά και ηθικά ζητήματα ενισχύουν τις αναλυτικές ικανότητες και τις δεξιότητες δημόσιου λόγου των μαθητών, ενώ προσομοιώσεις όπως το Ελληνικό και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ή το Model United Nations (MUN) προσφέρουν πρακτική κατανόηση των δημοκρατικών διαδικασιών και της διεθνούς διπλωματίας.

Πέρα από το πλαίσιο της τάξης, οι μαθητές συμμετέχουν σε κοινοτικά προγράμματα και εθελοντικές δράσεις, προωθώντας την κοινωνική υπευθυνότητα και την ενεργό πολιτειότητα. Τα σχολεία διοργανώνουν εργαστήρια και σεμινάρια με θεματικές όπως η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι παγκόσμιες προκλήσεις, συχνά σε συνεργασία με ΜΚΟ, πανεπιστήμια και εξωτερικούς ειδικούς. Προγράμματα όπως το «Κοινοβούλιο των Εφήβων» και εξωσχολικές πρωτοβουλίες ενισχύουν περαιτέρω την κατανόηση των μαθητών για τη διακυβέρνηση και τη συμμετοχή στα κοινά. Επιπλέον, ψηφιακοί πόροι όπως το Φωτόδεντρο (Photodentro) υποστηρίζουν την εκπαίδευση για τη δημοκρατία, παρέχοντας διαδραστικό εκπαιδευτικό υλικό που προάγει την ενεργή μάθηση και τη συμμετοχή.

Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις που γιορτάζουν τη διαφορετικότητα και την ανεκτικότητα διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην καλλιέργεια του σεβασμού προς τις διαφορετικές οπτικές και τις πολιτισμικές παραδόσεις. Μέσα από αυτό το σύνολο δράσεων, οι μαθητές εφοδιάζονται με τις γνώσεις και τις δεξιότητες που χρειάζονται για να γίνουν ενημερωμένοι και ενεργοί πολίτες, τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Austria

Στην Αυστρία, οι μαθητές συμμετέχουν σε μαθητικά κοινοβούλια σε ομοσπονδιακό και περιφερειακό επίπεδο, λαμβάνουν μέρος στο Model United Nations Vienna και επισκέπτονται διαδραστικές πολιτικές εκθέσεις, όπως το Europa Experience. Η εκπαίδευση του πολίτη προάγεται μέσω σχολικών συνεργασιών και της επίσημης εκπροσώπησης των μαθητών.

«Τα σχολεία αποτελούν χώρους όπου εφαρμόζονται δημοκρατικές πρακτικές, που βοηθούν τους μαθητές να αναγνωρίσουν το δικαίωμά τους στη συμμετοχή και τον αντίκτυπο της ενεργού εμπλοκής. Η βιώσιμη συνεργασία μέσα στις σχολικές κοινότητες — μέσω συνελεύσεων τάξης, σχολικών φόρουμ **και** μαθητικών συμβουλίων - είναι ζωτικής σημασίας για την καλλιέργεια δημοκρατικών εμπειριών στην καθημερινή σχολική ζωή.» *(Grundsatzerlass / Γενική Οδηγία, 2015)*

Πατήστε εδώ για περισσότερες πληροφορίες

Υπάρχει μια πολύ δραστήρια κοινότητα φορέων της κοινωνίας των πολιτών που συνεργάζονται με τα σχολεία, καθώς και πλήθος μνημείων και τόπων μνήμης που μπορούν να επισκεφθούν οι μαθητές - τα περισσότερα από τα οποία προσφέρουν εκπαιδευτικά προγράμματα**.** Λειτουργεί, επίσης, ένα εκτεταμένο πρόγραμμα εργαστηρίων, το οποίο χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Παιδείας και δίνει τη δυνατότητα στα σχολεία να προσκαλούν ειδικούς από την κοινωνία των πολιτών για τη διεξαγωγή εργαστηρίων. Το πρόγραμμα αυτό περιλαμβάνει 235 προτάσεις από **77** διαφορετικές πρωτοβουλίες, με στόχο την ενίσχυση των δημοκρατικών δεξιοτήτων και της ανθεκτικότητας των μαθητών:
https://oead.at/de/schule/extremismuspraevention
Erinnen.at οργανισμός υπεύθυνος για το πρόγραμμα "Zeitzeug:innen-Programm**"** (πρόγραμμα που προσκαλεί επιζώντες του Ολοκαυτώματος να επισκεφθούν τα σχολεία), και ο οποίος λειτουργεί υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας. Κάθε σχολική τάξη στην

Αυστρία οφείλει να επισκεφθεί έναν τόπο μνήμης, όπως το Mauthausen ή το Άουσβιτς, στο πλαίσιο της εκπαίδευσης για τη μνήμη και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Επιπλέον, προσφέρονται πολυάριθμα εκπαιδευτικά προγράμματα στο Κοινοβούλιο της Αυστρίας καθώς και στα κοινοβούλια των ομόσπονδων κρατιδίων (Länder).

The Netherlands

Τα ολλανδικά σχολεία δίνουν προτεραιότητα στην εκπαίδευση στα μέσα ενημέρωσης (media literacy), στις κοινωνικές επιστήμες και σε βιωματικά εργαστήρια, εφοδιάζοντας τους μαθητές με τις αναλυτικές δεξιότητες που είναι απαραίτητες για τη συμμετοχή σε μια δημοκρατική κοινωνία. Πέρα από το πλαίσιο της τάξης, πολλά σχολεία προσφέρουν εξωσχολικές δραστηριότητες όπως μαθητικά συμβούλια, όμιλοι συζητήσεων (debate clubs) και νεανικά κοινοβούλια, δίνοντας στους μαθητές πρακτική εμπειρία δημοκρατικής λήψης αποφάσεων. Πολλά σχολεία συμμετέχουν επίσης στα εκπαιδευτικά προγράμματα του οργανισμού ProDemos, που έχει ήδη αναφερθεί. Οι επισκέψεις σε κυβερνητικούς θεσμούς, η συμμετοχή σε προσομοιώσεις κοινοβουλευτικών διαδικασιών και τα προγράμματα κοινωνικής και πολιτειακής δράσης ενισχύουν ακόμη περισσότερο την κατανόηση των δημοκρατικών αξιών από τους μαθητές.

Επιπλέον, σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, η συμμετοχή των μαθητών σε ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες προσφέρει μια εξαιρετική ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με συνομηλίκους από διαφορετικά κράτη και να εμπλακούν ενεργά με τις ευρωπαϊκές αρχές και αξίες. Αυτή η εμπειρία καλλιεργεί την ενσυναίσθηση, την ανεκτικότητα και την κριτική σκέψη. Το σημαντικότερο, όμως, είναι ότι επιτρέπει στους μαθητές να ασκούν ενεργά και να αναπτύσσουν ουσιαστικές δημοκρατικές δεξιότητες, ιδιαίτερα καθώς αποκτούν το δικαίωμα ψήφου στην ηλικία των 17 ετών.

Αξιολόγηση της εκπαίδευσης στη δημοκρατία

Η αξιολόγηση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία είναι ουσιαστικής σημασίας, καθώς διασφαλίζει ότι οι μαθητές εξοπλίζονται αποτελεσματικά με τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τα κίνητρα που απαιτούνται για ενεργή και ενημερωμένη συμμετοχή σε μια δημοκρατική κοινωνία, ενώ παράλληλα επιτρέπει τη συνεχή βελτίωση των διδακτικών μεθόδων και την εξέλιξη των αναλυτικών προγραμμάτων.

Η αξιολόγηση της δημοκρατικής εκπαίδευσης διαφέρει σημαντικά μεταξύ των χωρών, αντικατοπτρίζοντας διαφορετικές εκπαιδευτικές προτεραιότητες και μεθοδολογίες αξιολόγησης. Στη Γερμανία, η διαδικασία αξιολόγησης αντιμετωπίζει προκλήσεις, καθώς δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στη γνωστική διάσταση και στη μεταφορά πληροφοριών, παρά στην ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων, όπως η κριτική σκέψη και η πολιτική συμμετοχή. Για τη βελτίωση αυτής της κατάστασης, προτείνεται η ευρύτερη εφαρμογή εναλλακτικών μεθόδων αξιολόγησης, όπως φακέλων επιτευγμάτων (portfolios), παρουσιάσεων και αξιολόγησης μέσω εργασιών (project-based evaluations).

Η Ελλάδα εφαρμόζει έναν συνδυασμό ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων αξιολόγησης, που περιλαμβάνουν τυποποιημένες δοκιμασίες, ερωτηματολόγια, παρατηρήσεις στην τάξη και δραστηριότητες βασισμένες σε σχέδια εργασίας (project-based activities). Αντίστοιχα, η Αυστρία ενσωματώνει την εκπαίδευση για τη δημοκρατία στις τυποποιημένες αξιολογήσεις, συμπεριλαμβανομένων και των τελικών εξετάσεων αποφοίτησης. Η συμμετοχή σε διεθνείς μελέτες, όπως οι έρευνες CIVED και ICCS του Διεθνούς Οργανισμού Αξιολόγησης Εκπαιδευτικών Επιτευγμάτων (IEA), παρέχει συγκριτικά δεδομένα και αναλυτικές πληροφορίες. Παράλληλα, ο Δείκτης Δημοκρατίας της Αυστρίας (Austrian Democracy Monitor) καταγράφει τις στάσεις των πολιτών απέναντι στη δημοκρατία, συμπεριλαμβανομένων και των νέων ηλικιών.

Στην Ολλανδία, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία αξιολογείται μέσω ενός συνδυασμού εργαλείων, όπως οι αξιολογήσεις που βασίζονται στο αναλυτικό πρόγραμμα, οι εθνικές έρευνες και η συμμετοχή σε διεθνείς μελέτες, όπως η ICCS. Τα σχολεία εστιάζουν στην αξιολόγηση βάσει δεξιοτήτων (competency-based evaluation), ενσωματώνοντας συζητήσεις, αντιπαραθέσεις (debates) και σχέδια εργασίας (project-based learning) για την αποτίμηση των δημοκρατικών ικανοτήτων των μαθητών. Διαθέτουν, επίσης, σημαντικό βαθμό αυτονομίας στον καθορισμό του περιεχομένου και της προσέγγισης της εκπαίδευσης για την πολιτειότητα, υπό την προϋπόθεση ότι τηρούνται οι νομικές απαιτήσεις. Αυτό σημαίνει, για παράδειγμα, ότι ένα σχολείο μπορεί να ερμηνεύσει με δικό του τρόπο τους μαθησιακούς στόχους ή να επιλέξει τις αξίες που θέλει να προάγει, εφόσον συμμορφώνεται με το νομικό πλαίσιο.

Η Ολλανδική Επιθεώρηση Εκπαίδευσης (Dutch Inspectorate of Education) παρακολουθεί την ενσωμάτωση της εκπαίδευσης για την πολιτειότητα στα σχολεία, διασφαλίζοντας ότι αυτή ευθυγραμμίζεται με τις εθνικές δημοκρατικές αξίες. Η Επιθεώρηση εξετάζει κατά πόσο η εκπαίδευση που αποσκοπεί στην προαγωγή της πολιτειότητας:

- είναι στοχευμένη (υπάρχουν συγκεκριμένοι μαθησιακοί στόχοι ως προς τη γνώση, τις στάσεις και τις δεξιότητες;),
- είναι συνεκτική (υπάρχει λογική και οργανωμένη δομή;),
- είναι αναγνωρίσιμη (το σχολείο μεταφράζει στην πράξη τους μαθησιακούς στόχους και τη συνοχή τους;).

Επιπλέον, η Επιθεώρηση διαπιστώνει κατά πόσο τα σχολεία δίνουν έμφαση στην προαγωγή των θεμελιωδών αξιών και στην ενίσχυση των κοινωνικών και πολιτειακών δεξιοτήτων των μαθητών.

Τέλος, η Επιθεώρηση εξετάζει εάν το σχολικό κλίμα αντικατοπτρίζει τις θεμελιώδεις αξίες, θέτοντας ερωτήματα όπως:

- Οι εκπαιδευτικοί διδάσκουν τις θεμελιώδεις αξίες;
- Οι μαθητές έχουν ευκαιρίες να τις εφαρμόζουν στην πράξη;
- Οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί αισθάνονται ασφαλείς και αποδεκτοί στο σχολικό περιβάλλον;

Σε ολόκληρη την Ευρώπη, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία εφαρμόζεται μέσα από ποικίλες προσεγγίσεις, οι οποίες αντανακλούν τις ιστορικές, πολιτισμικές και πολιτικές ιδιαιτερότητες κάθε χώρας.

Παρά τις διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, όλες οι χώρες δίνουν έμφαση στη σημασία της καλλιέργειας της ενεργού πολιτειότητας, της κριτικής σκέψης και της δημοκρατικής συμμετοχής των μαθητών, με στόχο τη διαμόρφωση μιας ενημερωμένης και συμμετοχικής κοινωνίας.

Επιμόρφωση εκπαιδευτικών και εκπαιδευτικοί πόροι

Επιμόρφωση εκπαιδευτικών

Η διδασκαλία στον τομέα της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία απαιτεί εξειδικευμένη επιμόρφωση, λόγω των ιδιαίτερων προκλήσεων που τη χαρακτηρίζουν. Το ταχέως μεταβαλλόμενο πολιτικό τοπίο καθιστά απαραίτητο οι εκπαιδευτικοί να παραμένουν ενήμεροι για τα αναδυόμενα ζητήματα, τις μεταβαλλόμενες ιδεολογίες και τη δυναμική εξέλιξη των δημοκρατικών πρακτικών. Θέματα ευαίσθητου χαρακτήρα, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ισότητα και η κοινωνική δικαιοσύνη, πρέπει να προσεγγίζονται με προσοχή και παιδαγωγική ευαισθησία, ώστε να διασφαλίζεται ότι όλοι οι μαθητές νιώθουν σεβασμό και ότι η φωνή τους ακούγεται. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται να είναι κατάλληλα προετοιμασμένοι να διαχειρίζονται την πολυπλοκότητα των διαφορετικών πολιτικών απόψεων μέσα στην τάξη, ενθαρρύνοντας την κριτική σκέψη και ταυτόχρονα διατηρώντας κλίμα αμοιβαίου σεβασμού. Η εξειδικευμένη επιμόρφωση δίνει στους εκπαιδευτικούς τη δυνατότητα να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά αυτές τις προκλήσεις και να δημιουργούν ένα ενεργό, συμμετοχικό και συμπεριληπτικό μαθησιακό περιβάλλον.

Εξειδικευμένα προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών για την εκπαίδευση στη δημοκρατία υπάρχουν σε αρκετές χώρες, αν και η προσβασιμότητα και ο υποχρεωτικός τους χαρακτήρας διαφέρουν σημαντικά από χώρα σε χώρα.

Στη Γερμανία, τέτοια προγράμματα επιμόρφωσης είναι διαθέσιμα, ωστόσο η συμμετοχή των εκπαιδευτικών είναι συνήθως προαιρετική. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να έχουν πρόσβαση στην επιμόρφωση μέσω διαδικτυακών πυλών ή σεμιναρίων εντός των σχολικών μονάδων. Αν και η εκπαίδευση του πολίτη αποτελεί μέρος της αρχικής κατάρτισης στα παιδαγωγικά πανεπιστήμια, τα προγράμματα επιμόρφωσης των εν ενεργεία εκπαιδευτικών (in-service training) δεν είναι υποχρεωτικά, και η χαμηλή συμμετοχή σε ορισμένες περιπτώσεις οδηγεί ακόμη και σε ακύρωση μαθημάτων. Ωστόσο, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία παραμένει ουσιαστικό στοιχείο της εκπαιδευτικής κατάρτισης στη Γερμανία. Οι εκπαιδευτικοί δεσμεύονται ρητά να τηρούν και να προάγουν τις δημοκρατικές αρχές και αξίες από τη στιγμή που ξεκινούν την επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

Στην Ιταλία, οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε προγράμματα επιμόρφωσης σχετικά με την εκπαίδευση για τη δημοκρατία, με έμφαση στην αγωγή του πολίτη και τα δικαιώματα της πολιτειότητας. Τα πανεπιστήμια προσφέρουν εκτεταμένα προγράμματα σπουδών για τη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ενεργό πολιτειότητα, με ολοένα και μεγαλύτερη στροφή προς τις διαδραστικές και ψηφιακές μορφές επιμόρφωσης. Παράλληλα, οι περιφερειακοί φορείς διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην υποστήριξη και διάχυση των προγραμμάτων επιμόρφωσης.

Στην Ισπανία, οι εθνικές και περιφερειακές πρωτοβουλίες παρέχουν εκπαιδευτικούς πόρους, όπως διαδικτυακοί οδηγοί διδασκαλίας και εργαστήρια, μέσω των Κέντρων Παιδαγωγικών Πόρων στην Καταλονία. Αν και η επιμόρφωση των εν ενεργεία εκπαιδευτικών (in-service training) ενθαρρύνεται, δεν είναι υποχρεωτική.

Η Ελλάδα ακολουθεί μια περισσότερο δομημένη προσέγγιση, η οποία περιλαμβάνει επιμορφωτικά προγράμματα που προσφέρονται από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ), τα πανεπιστήμια και μη κυβερνητικούς οργανισμούς (ΜΚΟ). Παράλληλα, προγράμματα που υλοποιούνται από τη Βουλή των Ελλήνων αποσκοπούν στην εμβάθυνση της κατανόησης των εκπαιδευτικών γύρω από τις δημοκρατικές αρχές, αν και η συμμετοχή παραμένει προαιρετική.

Στην Αυστρία, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών ενσωματώνεται σε εξειδικευμένα προγράμματα, όπως το Jean Monnet Teacher Training του Πανεπιστημίου της Βιέννης, το οποίο επικεντρώνεται στις ευρωπαϊκές σπουδές και την αγωγή του πολίτη. Ωστόσο, τα προγράμματα αυτά δεν είναι υποχρεωτικά για όλους τους εκπαιδευτικούς.

Αντίστοιχα, στην Ολλανδία, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών. Πολλά εκπαιδευτικά ιδρύματα προσφέρουν εξειδικευμένα προγράμματα, παρέχοντας τόσο διαδικτυακή όσο και διά ζώσης επιμόρφωση, με στόχο να εφοδιάσουν τους εκπαιδευτικούς με τα απαραίτητα εργαλεία για την ενσωμάτωση των δημοκρατικών αξιών και αρχών στη διδακτική τους πρακτική.

Εκπαιδευτικοί πόροι για την εκπαίδευση στη δημοκρατία

Several countries offer a variety of educational resources to support democracy education.

Πολλές χώρες διαθέτουν ποικιλία εκπαιδευτικών πόρων που υποστηρίζουν την εκπαίδευση για τη δημοκρατία.

Στη Γερμανία, υπάρχει ισχυρή ακαδημαϊκή υποδομή, με πλήθος ερευνητικών έργων και πανεπιστημιακές έδρες αφιερωμένες στο συγκεκριμένο πεδίο. Η Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Πολιτικής Εκπαίδευσης (Bundeszentrale für politische Bildung (bpb)) προσφέρει εκτεταμένο φάσμα ψηφιακού υλικού, το οποίο περιλαμβάνει άρθρα, βίντεο και εκπαιδευτικά εργαλεία, όπως το «Wahl-O-Mat», που βοηθά τους μαθητές να συγκρίνουν τις πολιτικές τους απόψεις με εκείνες διαφόρων κομμάτων.

Στην Ιταλία, το Υπουργείο Παιδείας προάγει την ενεργό πολιτειότητα και τις δημοκρατικές αξίες, ενώ τα τοπικά σχολεία συνεργάζονται με εξωτερικούς φορείς, όπως οι ενώσεις για τη νομιμότητα (π.χ. η Libera, που δρα κατά της μαφίας) ή η Καθολική Δράση (Azione Cattolica). Πολλά σχολεία ενσωματώνουν τα προγράμματα Erasmus στα αναλυτικά τους προγράμματα, ενισχύοντας έτσι τη διεθνή διάσταση της δημοκρατικής εκπαίδευσης.

Η Ισπανία παρέχει ορισμένους εκπαιδευτικούς πόρους μέσω της ιστοσελίδας EducaGob, η οποία συγκεντρώνει εκπαιδευτικό υλικό σχετικά με την ηθική, ωστόσο δεν περιλαμβάνει εξειδικευμένο περιεχόμενο που να αφορά την εκπαίδευση για τη δημοκρατία.

Στην Ελλάδα, τα σχολικά εγχειρίδια που παρέχονται από το Υπουργείο Παιδείας εστιάζουν στη δημοκρατία και στις πολιτειακές υποχρεώσεις των πολιτών. Η ψηφιακή πλατφόρμα “Φωτόδεντρο "Photodentro" προσφέρει διαδραστικά εργαλεία μάθησης, ενώ εκπαιδευτικά προγράμματα της Βουλής των Ελλήνων και μη κυβερνητικών οργανώσεων, όπως το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ (Rosa Luxemburg Foundation), παρέχουν επιπρόσθετη υποστήριξη στους εκπαιδευτικούς. Η Ελλάδα συμμετέχει επίσης σε ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, όπως το Erasmus+ και το πρόγραμμα του Συμβουλίου της Ευρώπης “Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Πολιτειότητα (Education for Democratic Citizenship)”, τα οποία προσφέρουν επιπλέον πόρους και ευκαιρίες για την ένταξη της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία στη σχολική τάξη.

Η Αυστρία υποστηρίζει τους εκπαιδευτικούς μέσω του Αυστριακού Κέντρου Εκπαίδευσης του Πολίτη στα Σχολεία (Zentrum polis), το οποίο παρέχει εκπαιδευτικό υλικό και προγράμματα επιμόρφωσης. Το Κέντρο είναι επίσης υπεύθυνο για τον συντονισμό του μεγάλου σχολικού δικτύου "EUrope at school", που προωθεί την ευρωπαϊκή εκπαίδευση και τη διασχολική συνεργασία.Το Forum Politische Bildung εκδίδει περιοδικό για εκπαιδευτικούς, Το Κέντρο Δημοκρατίας Βιέννης (Democracy Centre Vienna) αποτελεί ανεξάρτητο επιστημονικό ίδρυμα, το οποίο δραστηριοποιείται τόσο στον τομέα της έρευνας όσο και στην πρακτική εκπαίδευση για τη δημοκρατία.

Στην Ολλανδία, ο οργανισμός SLO λειτουργεί ως εθνικό κέντρο εμπειρογνωμόνων για τον σχεδιασμό αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών. Ο οργανισμός έχει αναπτύξει ένα σύγχρονο σχέδιο βασικών μαθησιακών στόχων για την πολιτειότητα, κατόπιν εντολής του Υπουργείου Παιδείας, Πολιτισμού και Επιστημών, και παρέχει συγκεκριμένους τρόπους για την καλλιέργεια βασικών δεξιοτήτων πολιτειότητας στο https://www.slo.nl/thema/meer/basisvaardigheden/burgerschap/

Ο Σκοπός του Κέντρου Εμπειρογνωμοσύνης για την Πολιτειότητα (Expertise Centre for Citizenship) είναι να παρέχει ουσιαστική υποστήριξη στην ενίσχυση και εφαρμογή της εκπαίδευσης για την πολιτειότητα. Η υποστήριξή του εστιάζει στη βιώσιμη ενδυνάμωση της εκπαίδευσης για την πολιτειότητα στην πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, επαγγελματική και μεταδευτεροβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση, με στόχο την προώθηση μιας στοχοθετημένης, οργανωμένης και αναγνωρίσιμης πολιτειακής εκπαίδευσης, μέσα σε ένα ασφαλές σχολικό περιβάλλον που λειτουργεί ως χώρος άσκησης και εμπειρίας δημοκρατικών πρακτικών. Η υποστήριξη παρέχεται σε όλα τα επίπεδα — προς τα διοικητικά συμβούλια, τη σχολική διοίκηση, τους συντονιστές και τους εκπαιδευτικούς. Τέλος, το Κέντρο επιδιώκει τη διασύνδεση και συνεργασία μεταξύ έρευνας, πολιτικής και εκπαιδευτικής πράξης, μεταφράζοντας τα ευρήματα και τις πολιτικές σε συγκεκριμένη, πρακτική υποστήριξη για διοικήσεις, σχολεία και εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της εκπαίδευσης στη δημοκρατία

Διάφορες πρωτοβουλίες σε διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες στοχεύουν στην ενίσχυση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία. Στη Γερμανία, η Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Πολιτικής Εκπαίδευσης (Federal Agency for Civic Education (bpb)) προσφέρει εκπαιδευτικούς πόρους και προγράμματα που προάγουν την ενεργό πολιτειότητα. Άλλες πρωτοβουλίες, όπως το «Σχολείο χωρίς Ρατσισμό – Σχολείο με Θάρρος» ("Schule ohne Rassismus – Schule mit Courage"), εστιάζουν στην αντιμετώπιση των φαινομένων ρατσισμού και στην προώθηση της ανεκτικότητας στα σχολεία. Προγράμματα όπως το "Jugend debattiert" ενθαρρύνουν τους μαθητές να συμμετέχουν σε συζητήσεις για πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα, ενώ οι προσομοιώσεις των Ηνωμένων Εθνών (Model United Nations) προσφέρουν βαθύτερη κατανόηση της διεθνούς πολιτικής. Επιπλέον, έργα όπως τα «Begegnung mit der Zeitgeschichte» και «Erinnerung, Verantwortung und Zukunft» επικεντρώνονται στην εκπαίδευση για το Ολοκαύτωμα και τη σύγχρονη γερμανική ιστορία. Τέλος, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Νέων (European Youth Parliament) δίνει τη δυνατότητα στους νέους να συμμετέχουν ενεργά σε ευρωπαϊκούς πολιτικούς διαλόγους.

Στην Ολλανδία, οι προσπάθειες της κυβέρνησης και της κοινωνίας των πολιτών επικεντρώνονται

στη διδασκαλία των δημοκρατικών αξιών, των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των πολιτών, μέσω των σχολικών προγραμμάτων σπουδών και της συνεργασίας με τοπικούς φορείς.

Το Υπουργείο Παιδείας της Ολλανδίας υποστηρίζει ποικίλα προγράμματα που αποσκοπούν στην ενίσχυση της ενεργού πολιτειότητας και την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα σχολεία συνεργάζονται με οργανισμούς όπως το Ολλανδικό Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Dutch Human Rights Council) και το Ίδρυμα Εκπαίδευσης για τη Δημοκρατία (Democracy Education Foundation), προωθώντας τις δημοκρατικές αρχές στην εκπαίδευση.

Επιπλέον, η Ολλανδία συμμετέχει ενεργά σε ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, όπως το Erasmus+ και το πρόγραμμα «Σχολεία Πρέσβεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (European Parliament Ambassador Schools – EPAS), προσφέροντας στους μαθητές ευκαιρίες συμμετοχής στην εκπαίδευση για τη δημοκρατία τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στην Αυστρία λειτουργούν πολλά σχολικά δίκτυα, όπως τα «Σχολεία Πρέσβεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (European Parliament Ambassador Schools – EPAS)» και τα σχολεία της UNESCO, τα οποία επικεντρώνονται στα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και τη συμμετοχή των μαθητών.

Αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας της εκπαίδευσης στη δημοκρατία

Προκλήσεις

Η εκπαίδευση για τη δημοκρατία στην Ευρώπη αντιμετωπίζει πολύπλευρες προκλήσεις, οι οποίες συνδέονται άμεσα με το διαρκώς μεταβαλλόμενο κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον. Μία από τις σημαντικότερες δυσκολίες είναι η αντιμετώπιση της αυξανόμενης πολιτικής πόλωσης και του εξτρεμισμού. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται να καλλιεργήσουν ανοιχτό και με σεβασμό διάλογο μέσα στις σχολικές τάξεις, όπου οι μαθητές μπορεί να εκφράζουν όλο και πιο παγιωμένες και αντικρουόμενες απόψεις. Η πρόκληση αυτή εντείνεται από τη διάδοση της παραπληροφόρησης και της ψευδούς πληροφόρησης, ιδίως στο διαδίκτυο, που μπορεί να υπονομεύσει την εμπιστοσύνη στους δημοκρατικούς θεσμούς και διαδικασίες.

Η ψηφιακή μετάβαση προσφέρει τόσο ευκαιρίες όσο και κινδύνους για την εκπαίδευση στη δημοκρατία. Από τη μία πλευρά, τα ψηφιακά εργαλεία ενισχύουν τη μάθηση και την ενεργό συμμετοχή, από την άλλη όμως εκθέτουν τους μαθητές σε επιβλαβές περιεχόμενο, διαδικτυακό εκφοβισμό (cyberbullying) και παραπληροφόρηση. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να εφοδιάζουν τους μαθητές με δεξιότητες ψηφιακού γραμματισμού, ώστε να μπορούν να πλοηγούνται υπεύθυνα και κριτικά στους διαδικτυακούς χώρους, καλλιεργώντας παράλληλα την ψηφιακή πολιτειότητα και τη δεοντολογική συμπεριφορά στο διαδίκτυο. Η αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων είναι καθοριστικής σημασίας για την προετοιμασία των νέων να γίνουν ενημερωμένοι, ενεργοί και υπεύθυνοι πολίτες, που συμβάλλουν ουσιαστικά στη ζωντάνια και τη βιωσιμότητα των δημοκρατικών κοινωνιών.

Η αντιμετώπιση θεμάτων ταυτότητας και διαφορετικότητας αποτελεί μια ακόμη σημαντική πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς. Οφείλουν να δημιουργούν συμπεριληπτικά μαθησιακά περιβάλλοντα, όπου οι μαθητές, ανεξαρτήτως εθνικής, θρησκευτικής, γλωσσικής, κοινωνικοοικονομικής προέλευσης ή σεξουαλικού προσανατολισμού, να αισθάνονται ορατοί, αποδεκτοί και σεβαστοί. Αυτό προϋποθέτει βαθιά κατανόηση των διαφορετικών ταυτοτήτων, ευαισθητοποίηση απέναντι σε πιθανούς μεροληπτικούς μηχανισμούς και ικανότητα διευκόλυνσης διαλόγου με σεβασμό στη διαφορετικότητα. Οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται να ενθαρρύνουν τους μαθητές να προσεγγίζουν τα θέματα από διαφορετικές οπτικές, να αμφισβητούν τα

στερεότυπα και να αναγνωρίζουν τον πλούτο **που** φέρνει η πολυμορφία στην κοινωνία. Η αντιμετώπιση θεμάτων όπως οι προκαταλήψεις, οι διακρίσεις και οι ιστορικές αδικίες πρέπει να γίνεται με ενημερωτικό αλλά και συναινετικό τρόπο, ώστε να ενισχύεται η κοινωνική συνοχή. Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να διαχειρίζονται ενδεχόμενες συγκρούσεις ή παρεξηγήσεις που προκύπτουν από πολιτισμικές διαφορές, με εποικοδομητικό και ευαίσθητο τρόπο, έχοντας συνείδηση των δικών τους προκαταλήψεων**.**

Λαμβάνοντας υπόψη την πολυπλοκότητα **αυτών** των προκλήσεων, είναι προφανές ότι οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται δομημένη και υψηλής ποιότητας επιμόρφωση προκειμένου να διδάσκουν αποτελεσματικά την εκπαίδευση για τη δημοκρατία. Ωστόσο, ένα βασικό διαρθρωτικό ζήτημα είναι η έλλειψη υποχρεωτικού, αυτόνομου προγράμματος επιμόρφωσης εκπαιδευτικών στον τομέα της αγωγής του πολίτη, γεγονός που αφήνει πολλούς εκπαιδευτικούς ανέτοιμους να διαχειριστούν αμφιλεγόμενα ή ευαίσθητα ζητήματα. Επιπλέον, οι παρωχημένες διδακτικές μέθοδοι και η απουσία διαδραστικών, μαθητοκεντρικών προσεγγίσεων καθιστούν δυσκολότερη την ενεργό εμπλοκή των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία και τον ουσιαστικό διάλογο.

Η εκπαίδευση για τη δημοκρατία συχνά στερείται μιας συνεκτικής και σε βάθος προσέγγισης, καθώς ενσωματώνεται σε πολλά διαφορετικά μαθήματα αντί να αποτελεί αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο σε όλα τα σχολεία. Ως αποτέλεσμα, ανταγωνίζεται για χώρο στο αναλυτικό πρόγραμμα, ενώ η ακαδημαϊκή επίδοση των μαθητών συχνά προτάσσεται έναντι της πολιτειακής συμμετοχής. Οι εξωσχολικές πρωτοβουλίες συχνά υποχρηματοδοτούνται, ενώ η αξιολόγηση των προγραμμάτων εκπαίδευσης για τη δημοκρατία παραμένει ασυνεπής. Επιπλέον, οι περιορισμένες ευκαιρίες συμμετοχής των μαθητών στη σχολική διοίκηση, η αντίσταση αυταρχικών και λαϊκιστικών πολιτικών ομάδων, καθώς και η ελάχιστη εμπλοκή των οικογενειών, περιορίζουν την αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία.

Οι προκλήσεις που συνδέονται με κάθε χώρα προσθέτουν περαιτέρω πολυπλοκότητα. Στην Ισπανία, οι ανακολουθίες στα αναλυτικά προγράμματα μεταξύ των αυτόνομων κοινοτήτων οδηγούν σε ανισόρροπη εφαρμογή. Παράλληλα, υπάρχει σημαντική απόκλιση μεταξύ των θεωρητικών πλαισίων και της εκπαιδευτικής πράξης. Ενώ οι επίσημες εκθέσεις και ο ακαδημαϊκός λόγος προβάλλουν μια εξιδανικευμένη εικόνα ενταξιακής εκπαίδευσης και δημοκρατικών αξιών, οι άμεσες εμπειρίες των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης αποκαλύπτουν μια πολύ πιο σύνθετη και απαιτητική πραγματικότητα. Σε ευρύτερο ευρωπαϊκό επίπεδο, οι ανισότητες στους πόρους και στα αναλυτικά προγράμματα οδηγούν σε ασυνεπή εφαρμογή της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία, με ορισμένα σχολεία να λαμβάνουν περισσότερη υποστήριξη και κατάρτιση από άλλα. Η πολιτική πόλωση επηρεάζει επίσης την αντίληψη και τη διδασκαλία της δημοκρατίας. Στην Ιταλία, για παράδειγμα, η πόλωση περιορίζει την ελευθερία των εκπαιδευτικών να συζητούν συγκεκριμένα θέματα, ενώ οι δημοκρατικές πρακτικές εκτός της τάξης παραμένουν περιορισμένες. Στην Ισπανία, τα πολιτικά κόμματα, ανεξαρτήτως ιδεολογικής κατεύθυνσης, επικαλούνται συχνά τη δημοκρατί**α** ενώ ταυτόχρονα απονομιμοποιούν τους αντιπάλους τους, χαρακτηρίζοντάς τους **«**αντιδημοκρατικούς**»**.
Η πρακτική αυτή έχει οδηγήσει σε μια σημασιολογική αλλοίωση του ίδιου του όρου. Η ισπανική δημοκρατία, ακόμη νεαρή, καθώς εδραιώθηκε με το Σύνταγμα του 1978 μετά τη

δικτατορία του Φράνκο, εξακολουθεί να ωριμάζει, ενώ η διαχείριση της ιστορικής μνήμης, οι πολιτικές αφηγήσεις και η εδραίωση μιας σταθερής δημοκρατικής κουλτούρας παραμένουν σε συνεχή εξέλιξη.

Αντιπαραθέσεις

Οι συζητήσεις και αντιπαραθέσεις γύρω από την εκπαίδευση για τη δημοκρατία είναι ευρέως διαδεδομένες σε ολόκληρη την Ευρώπη, αντανακλώντας συχνά τις ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές εντάσεις. Οι συζητήσεις αυτές επικεντρώνονται σε βασικά ζητήματα, όπως ο ρόλος των πολιτικών προσώπων στα σχολεία, η ισορροπία μεταξύ ιδεολογικής ουδετερότητας και δημοκρατικών αξιών στα αναλυτικά προγράμματα, ο βαθμός συμμετοχής των μαθητών στη λήψη αποφάσεων, καθώς και η επιρροή εξωτερικών φορέων, όπως οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ).

Ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα ζητήματα αποτελεί αφορά το αν οι πολιτικοί θα πρέπει να επισκέπτονται τα σχολεία.

Στη Γερμανία, το ζήτημα αυτό έχει προκαλέσει σημαντική αντιπαράθεση, ιδιαίτερα σε σχέση με τις επισκέψεις πολιτικών της άκρας δεξιάς, όπως του κόμματος AfD. Το 2018, ο Jörg Urban, πολιτικός του AfD, επισκέφθηκε ένα σχολείο στη Σαξονία, προκαλώντας έντονες αντιδράσεις, καθώς εκφράστηκαν ανησυχίες ότι το κόμμα χρησιμοποιούσε την ευκαιρία ως μέσο προπαγάνδας και όχι ως ανοιχτό πλαίσιο πολιτικού διαλόγου. Οι επικριτές υποστήριξαν ότι, δεδομένων των εθνικιστικών και αντι-μεταναστευτικών θέσεων του AfD, η παρουσία των εκπροσώπων του στις σχολικές αίθουσες ενείχε τον κίνδυνο έκθεσης των μαθητών σε ακραίες ιδεολογίες. Αν και πολιτικοί από όλα τα μεγάλα κόμματα πραγματοποιούν επισκέψεις σε σχολεία, η εμπλοκή του AfD έχει προκαλέσει ιδιαίτερη ανησυχία, λόγω της διχαστικής ρητορικής του κόμματος, οδηγώντας σε ευρύτερες συζητήσεις για τα όρια της πολιτικής παρουσίας στην εκπαίδευση. Οι ανησυχίες αυτές είναι ιδιαίτερα έντονες στην Ανατολική Γερμανία, όπου η πολιτική ιστορία της περιοχής και η ισχυρή παρουσία του AfD καθιστούν τις συζητήσεις για τη δημοκρατία πιο περίπλοκες και ευαίσθητες.

Την ίδια στιγμή, οι επισκέψεις πολιτικών στα σχολεία και οι επισκέψεις μαθητών σε κοινοβούλια -συμπεριλαμβανομένων συζητήσεων με εκλεγμένους εκπροσώπους- είναι συνηθισμένες πρακτικές σε ολόκληρη την Ευρώπη. Στην Ιταλία, την Ελλάδα και την Ολλανδία, διεξάγονται παρόμοιες συζητήσεις σχετικά με το αν αυτές οι δράσεις ενισχύουν τη δημοκρατική μάθηση ή αν εισάγουν πολιτικές προκαταλήψεις στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Η Αυστρία τείνει να ακολουθεί μια πιο ανοιχτή προσέγγιση, με τη γενική θέση να είναι ότι οι μαθητές δεν πρέπει να κατακλύζονται από υπερβολικές πληροφορίες, ενώ πρέπει να εξασφαλίζεται μια ισορροπημένη παρουσίαση διαφορετικών απόψεων. Η γνώσεις σχετικά με την πολιτική πρακτική και οι πραγματικές εμπειρίες είναι επιθυμητές ως συμπληρωματικά στοιχεία της διδασκαλίας:

«Οι επαφές με άτομα και φορείς του πολιτικού χώρου (πολιτικοί, ομάδες συμφερόντων, ΜΚΟ, πρωτοβουλίες πολιτών, μέσα ενημέρωσης κ.λπ.) διαδραματίζουν ιδιαίτερο ρόλο στην εφαρμογή της πολιτικής εκπαίδευσης. Η συμμετοχή εξωτερικών φορέων ή παρόχων πολιτικής εκπαίδευσης έχει σημαντική επιπλέον αξία, καθώς το σχολείο δεν αποτελεί έναν κλειστό χώρο, αλλά εντάσσεται πάντοτε σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον.»
(Αρχή Διδασκαλίας Πολιτικής Εκπαίδευσης – Γενική Οδηγία, 2015)

Μια ακόμη διαρκής συζήτηση επικεντρώνεται στο περιεχόμενο και την προσέγγιση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία. Στην Αυστρία για παράδειγμα, η μακροβιότερη και πιο επίμονη αντιπαράθεση γύρω από την αγωγή του πολίτη αφορά το αν το μάθημα θα πρέπει να καθιερωθεί ως αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο σε όλους τους τύπους σχολείων. Οι ακαδημαϊκοί κύκλοι προβάλλουν τεκμηριωμένα επιχειρήματα υπέρ αυτής της πρότασης, ενώ η εκπαιδευτική διοίκηση θεωρεί ότι η ένταξη ενός επιπλέον μαθήματος και, κατά συνέπεια, περισσότερων διδακτικών ωρών στο πρόγραμμα σπουδών δημιουργεί πρακτικές δυσκολίες. Η συζήτηση έχει αναζωπυρωθεί, καθώς το κυβερνητικό πρόγραμμα του 2025 προβλέπει τη θέσπιση ενός νέου μαθήματος με τίτλο “Εκπαίδευση για τη Δημοκρατία” (Democracy Education).

Ορισμένοι υποστηρίζουν ένα κυρίως θεωρητικό αναλυτικό πρόγραμμα, το οποίο δίνει έμφαση στις συνταγματικές αρχές και τις ιστορικές εξελίξεις, ενώ άλλοι τάσσονται υπέρ μιας πιο πρακτικής προσέγγισης, που ενσωματώνει τη συζήτηση, τον ακτιβισμό και την εκπαίδευση στα μέσα ενημέρωσης. Στην Ιταλία, διεξάγονται πολυάριθμες συζητήσεις για το θέμα. Ειδικότερα, ο διάλογος εστιάζει στο αν θα πρέπει να ενθαρρύνεται ο ακτιβισμός και η κριτική σκέψη: για κάποιους, αυτό θεωρείται ουσιώδες για την ενδυνάμωση της δημοκρατίας, ενώ για άλλους θα ήταν προτιμότερο να αποφεύγεται, καθώς θα μπορούσε να επηρεάσει πολιτικά τις νεότερες γενιές. Στη Γερμανία, οι συζητήσεις γύρω από το αναλυτικό πρόγραμμα επικεντρώνονται συχνά σε ευαίσθητα ζητήματα, όπως η μετανάστευση, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και η παρακαταθήκη της Γερμανικής Λαοκρατικής Δημοκρατίας (DDR). Ο τρόπος διδασκαλίας αυτών των θεμάτων συχνά αμφισβητείται — κάποιοι ζητούν πιο ισορροπημένη παρουσίαση των διαφορετικών οπτικών, ενώ άλλοι τονίζουν την ανάγκη ενίσχυσης των δημοκρατικών αξιών. Για παράδειγμα, ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η μετανάστευση —είτε ως ευκαιρία είτε ως πρόκληση— παραμένει ζήτημα διχασμού. Στην Ισπανία, η συζήτηση αυτή περιπλέκεται περαιτέρω από τις περιφερειακές διαφορές, ιδιαίτερα στην Καταλονία, μετά το δημοψήφισμα αυτοδιάθεσης του 2017, το οποίο δεν εγκρίθηκε από το ισπανικό κράτος και πυροδότησε μία από τις βαθύτερες πολιτικές κρίσεις στη σύγχρονη ιστορία της χώρας, καθώς και οι δύο πλευρές αλληλοκατηγορήθηκαν ως αντιδημοκρατικές. Το συγκεκριμένο πλαίσιο επηρέασε σημαντικά τη συζήτηση για το εκπαιδευτικό μοντέλο. Οι εντάσεις μεταξύ της κεντρικής κυβέρνησης και της Γενικής Κυβέρνησης της Καταλονίας (Generalitat de Catalunya) επηρέασαν καίριες πτυχές του εκπαιδευτικού συστήματος, όπως το μοντέλο γλωσσικής εμβάπτισης, την εκπαίδευση στις δημοκρατικές αξίες και τη συμμετοχή της εκπαιδευτικής κοινότητας στη λήψη αποφάσεων.

Γενικότερα, οι συζητήσεις αυτές αντανακλούν ευρύτερες ιδεολογικές εντάσεις μέσα στην κοινωνία σχετικά με το πώς πρέπει να διδάσκεται η ιστορία και να προσεγγίζονται τα σύγχρονα πολιτικά ζητήματα μέσα στις σχολικές αίθουσες.

Ο βαθμός συμμετοχής των μαθητών στη λήψη αποφάσεων στο πλαίσιο του σχολείου αποτελεί ένα ακόμη σημείο αντιπαράθεσης. Ενώ

ορισμένοι ειδικοί στην εκπαίδευση υποστηρίζουν την ανάγκη για ενεργότερη συμμετοχή των μαθητών, για παράδειγμα μέσω των μαθητικών συμβουλίων, άλλοι αμφισβητούν κατά πόσο αυτές οι πρωτοβουλίες προσφέρουν ουσιαστική επιρροή ή είναι απλώς συμβολικές. Η αντιπαράθεση αυτή αγγίζει τον κεντρικό σκοπό της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία: πρόκειται κυρίως για τη μετάδοση γνώσεων, ή θα πρέπει να προάγει τη ενεργό συμμετοχή και την πολιτειακή δράση; Αυτό το ερώτημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην Ανατολική Γερμανία, όπου οι ιστορικές εμπειρίες περιορισμένης δημοκρατικής συμμετοχής ενδέχεται να διαμορφώνουν τις στάσεις απέναντι στη συμμετοχή των μαθητών στη σχολική διακυβέρνηση.

Ο ρόλος των μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ) στην εκπαίδευση για τη δημοκρατία παραμένει επίσης αντικείμενο συζήτησης, ιδίως σε σχέση με τις ανησυχίες γύρω από την πολιτική ουδετερότητα. Αν και οι ΜΚΟ προσφέρουν πολύτιμη τεχνογνωσία και πόρους, η εμπλοκή τους εγείρει ερωτήματα σχετικά με πιθανές μεροληψίες. Για παράδειγμα, μια ΜΚΟ με αντικείμενο την περιβαλλοντική δράση ενδέχεται να προβάλλει συγκεκριμένες οπτικές για την κλιματική αλλαγή, τις οποίες ορισμένοι θεωρούν υπερβολικά προσανατολισμένες στην υπεράσπιση θέσεων για ένα ουδέτερο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Τα σχολεία καλούνται να αντιμετωπίζουν αυτά τα ζητήματα με προσοχή, ώστε η συμβολή των εξωτερικών φορέων να συμβαδίζει με τους εκπαιδευτικούς στόχους, διατηρώντας ισορροπημένη και αντικειμενική προσέγγιση.

Τέλος, με την αυξανόμενη εξάπλωση της παραπληροφόρησης και της ψευδούς πληροφόρησης, παρατηρείται μια εντεινόμενη προσπάθεια να ενισχυθεί ο γραμματισμός των μαθητών στην επικοινωνία στο πλαίσιο της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία. Αυτό περιλαμβάνει την καλλιέργεια δεξιοτήτων κριτικής σκέψης, ώστε οι μαθητές να μπορούν να αξιολογούν πηγές, να αναγνωρίζουν προκαταλήψεις και να κατανοούν τον αντίκτυπο των αλγορίθμων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Ωστόσο, η ισορροπία ανάμεσα στην ουδετερότητα και την ενεργή εμπλοκή παραμένει πρόκληση. Πώς μπορούν τα σχολεία να εφοδιάζουν τους μαθητές με τα απαραίτητα εργαλεία ώστε να αναλύουν κριτικά τις πληροφορίες και να συμμετέχουν σε τεκμηριωμένες συζητήσεις, χωρίς να προωθούν συγκεκριμένη πολιτική ατζέντα; Το ερώτημα αυτό αφορά ιδιαίτερα την Ανατολική Γερμανία, όπου εξακολουθούν να υπάρχουν ανησυχίες σχετικά με την ευαλωτότητα στην παραπληροφόρηση και τις εξτρεμιστικές αφηγήσεις. Παρόμοιες ανησυχίες έχουν εκφραστεί και σε άλλες χώρες, όπως αναδεικνύεται μέσα από επιστημονικές και δημόσιες συζητήσεις σχετικά με την ευπάθεια των νέων απέναντι σε αυταρχικές αντιλήψεις.

Διαβάστε περισσότερα: Foa, R. S., & Mounk, Y. (2019). *Youth and the populist wave: Are young people really more authoritarian than their parents?* Journal of Democracy, 30(3), 5–19. https://doi.org/10.1353/jod.2019.0044).

Οι συζητήσεις αυτές αναδεικνύουν τη σύνθετη φύση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία σε ολόκληρη την Ευρώπη. Αν και υπάρχει ευρεία συναίνεση ως προς τη σημασία της, οι διαφορές στα ιστορικά πλαίσια, στα πολιτικά περιβάλλοντα και στις κοινωνικές στάσεις διαμορφώνουν τον τρόπο εφαρμογής της και τις προκλήσεις που τη συνοδεύουν. Η εύρεση ισορροπίας ανάμεσα στην ιδεολογική ουδετερότητα, την ενεργό συμμετοχή και την προώθηση των δημοκρατικών αξιών παραμένει μια διαρκής πρόκληση τόσο για τους εκπαιδευτικούς όσο και για τους διαμορφωτές πολιτικής.

Συμπέρασμα

Η συγκριτική ανάλυση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία στη Γερμανία, την Ιταλία, την Ισπανία, την Ελλάδα, την Αυστρία και τις Κάτω Χώρες υπογραμμίζει την κοινή αναγνώριση της σημασίας της και στις έξι χώρες. Παρά τη γενική αυτή συναίνεση, η εκπαίδευση για τη δημοκρατία σπάνια αποτελεί αυτόνομο μάθημα, καθώς συνήθως ενσωματώνεται σε διάφορα γνωστικά αντικείμενα. Αν και αυτή η προσέγγιση εξασφαλίζει ευρεία έκθεση της δημοκρατικής εκπαίδευσης, δημιουργεί επίσης σημαντικές προκλήσεις στην πρακτική εφαρμογή, συμπεριλαμβανομένων ασυνέπειων ως προς το βάθος, τη συνοχή και την ιεράρχηση των προτεραιοτήτων στα προγράμματα σπουδών.

Πέρα από τις διαρθρωτικές προκλήσεις, η εκπαίδευση στη δημοκρατία σε αυτές τις χώρες αντιμετωπίζει δυσκολίες που σχετίζονται με την προετοιμασία των εκπαιδευτικών, την κατανομή των πόρων και την ανάγκη να καλλιεργηθεί η κριτική σκέψη και η ενεργός συμμετοχή. Για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων, απαιτούνται μεγαλύτερες επενδύσεις σε προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών τα οποία θα τους εφοδιάζουν με τις δεξιότητες και την αυτοπεποίθηση που χρειάζονται για να χειριστούν σύνθετα και, ενίοτε, ευαίσθητα θέματα. Επιπλέον, η εξασφάλιση επαρκών πόρων και η υιοθέτηση διαδραστικών, μαθητοκεντρικών προσεγγίσεων μπορούν να ενισχύσουν την αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης στη δημοκρατία.

Σε μια εποχή αυξανόμενης πολιτικής πόλωσης, παραπληροφόρησης και κοινωνικών προκλήσεων, η ενίσχυση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία είναι πιο σημαντική από ποτέ. Δίνοντας προτεραιότητα σε συστηματικές βελτιώσεις στην κατάρτιση, τους πόρους και τις παιδαγωγικές προσεγγίσεις, τα εκπαιδευτικά συστήματα μπορούν να προετοιμάσουν καλύτερα τους νέους να συμμετέχουν ουσιαστικά στις δημοκρατικές διαδικασίες και να συμβάλουν στην ανθεκτικότητα των δημοκρατικών κοινωνιών.

Εκδοτική Σημείωση

Η παρούσα έκδοση δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+ **VAL-YOU – Promoting European values and resilience in school education** (Project number: 2024-1-DE03-KA220-SCH-000253176).

Έρευνα και συνεισφορές χωρών:

Wisamar Bildungsgesellschaft gemeinnützige GmbH
Dr. Carl Hermann Gymnasium Schönebeck
Christian-Gottfried-Ehrenberg Gymnasium Delitzsch
Vienna Forum for Democracy and Human Rights / Zentrum polis

Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Λασιθίου

Tilburg University

Open Europe

Polygonal

Επιμέλεια και σελιδοποίηση

Wisamar Bildungsgesellschaft gemeinnützige GmbH

Disclaimer

Co-funded by the European Union

Χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, οι απόψεις και οι γνώμες που εκφράζονται είναι αποκλειστικά των συγγραφέων και δεν αντανακλούν απαραίτητα τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (EACEA). Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο EACEA δεν φέρουν ευθύνη για το περιεχόμενο αυτού του έργου.

Το παρόν έργο διατίθεται υπό την άδεια Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

Για να δείτε αντίγραφο αυτής της άδειας, επισκεφθείτε τη διεύθυνση:
https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode.en